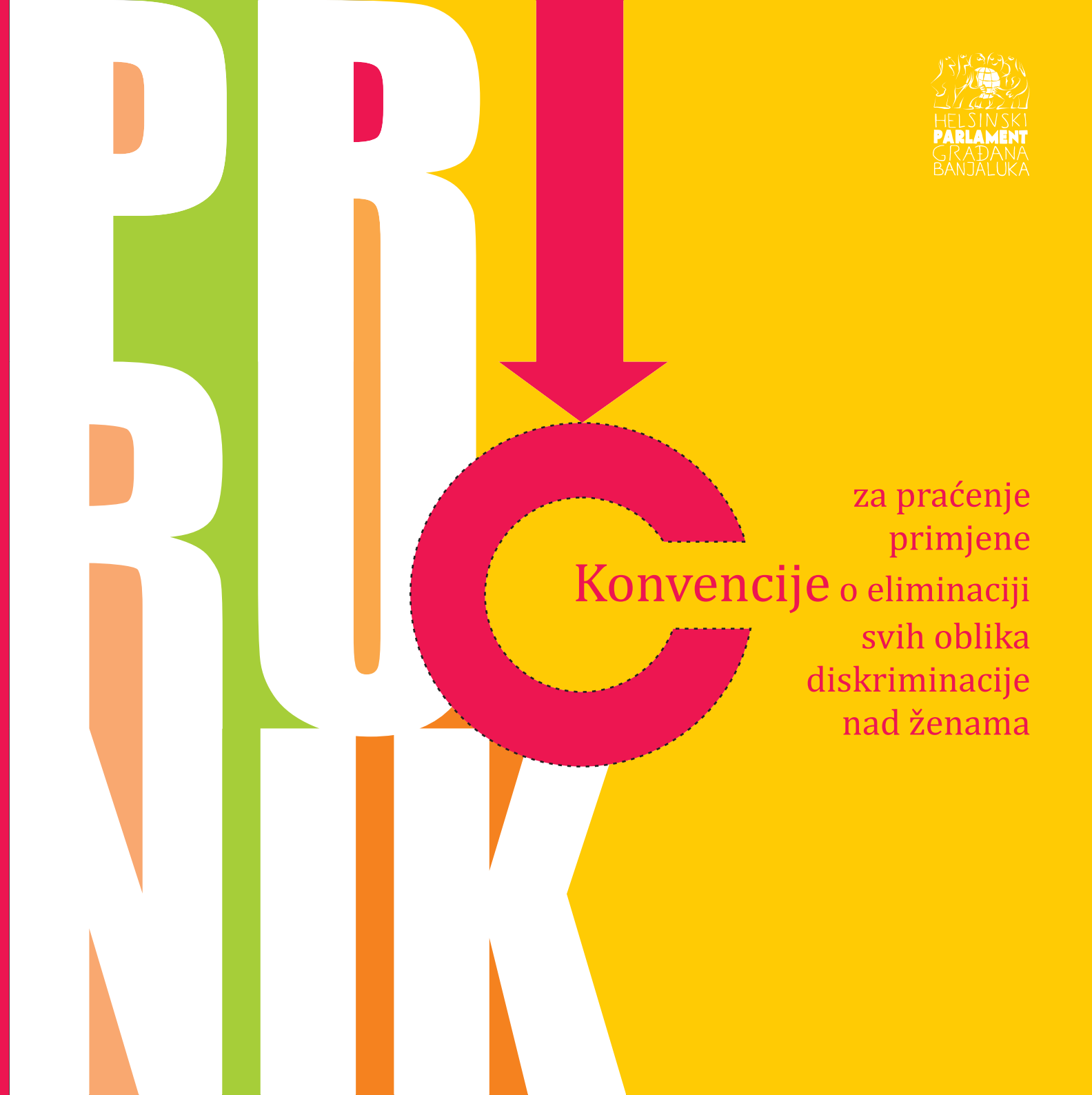


# PRI RUČ NIK

za praćenje  
primjene  
Konvencije o  
eliminaciji  
svih  
oblika  
diskriminacije  
nad ženama



za praćenje  
primjene  
Konvencije o eliminaciji  
svih oblika  
diskriminacije  
nad ženama





za praćenje  
primjene  
Konvencije o eliminaciji  
svih oblika  
diskriminacije  
nad ženama

**Naziv:**

PRIRUČNIK za praćenje primjene Konvencije o eliminaciji svih oblika diskriminacije nad ženama

**Priredile:**

Dragana Dardić i Svjetlana Marković

**Izdavač:**

Helsinški parlament građana Banjaluka

**Dizajn:**

Maja Ilić

**Štampa:**

Grafid, Banjaluka

**Tiraž:**

500

**ISBN 978-99938-28-23-5**



Ova publikacija objavljena je u okviru projekta "Lokalizacija CEDAW" koji finansijski podržava UN Women. Stajališta iznesena u ovoj publikaciji izražavaju mišljenje priređivačica, te nužno ne predstavljaju stavove UN Women, Ujedinjenih nacija ili bilo koje druge UN agencije.

# Sadržaj

1. Uvod 5
  2. O Konvenciji 9
  3. O Komitetu 13
  4. Zašto je važno da nevladine organizacije prate primjenu Konvencije 17
  5. Izvještavanje 21
    - 5.1. Nadzorna tijela za praćenje međunarodnih ugovora o ljudskim pravima 26
  6. Izvještaji u sjeni 29
  7. Tabela 31
  8. Metode 57
- Prilog 63



Uvod

# 1

5

**P**riručnik je nastao iz potrebe i želje da se u proces praćenja primjene UN Konvencije o eliminaciji svih oblika diskriminacije žena (eng. CEDAW) uključi što veći broj nevladinih organizacija u Bosni i Hercegovini, odnosno da im se ponudi alat koji im može olakšati rad na terenu. Ova Konvencija predstavlja najvažniji međunarodni dokument za zaštitu ženskih ljudskih prava. Do sada ju je potpisalo, ratifikovalo ili joj pristupilo 188 država, među kojima je i Bosna i Hercegovina. Konvencija je i sastavni dio Ustava BiH (Aneks 1), te je njena puna implementacija ne samo međunarodna, nego i ustavna obaveza državnih organa BiH.

Nevladine organizacije mogu značajno uticati, što su do sada i nebrojeno puta pokazale, na primjenu i poštivanje odredbi Konvencije. Praćenjem i izvještavanjem o napretku u primjeni odredbi Konvencije, one detektuju konkretne probleme, adresiraju odgovorne za nerješavanje problema i predlažu mjere za poboljšanje stanja. Izvještaji nevladinih organizacija pomažu Komitetu za eliminaciju diskriminacije žena (CEDAW Komitet) da jasnije sagleda stvarni položaj i potrebe žena u jednoj državi i da formuliše zahtjeve i preporuke koji odgovaraju tim potrebama. Zbog toga je važno da se što veći broj ženskih nevladinih organizacija koje rade sa različitim grupama žena i koje imaju specifična znanja u pojedinim oblastima, uključi u proces praćenja i da svoja znanja, svjedočenja i iskustva integrišu u izvještaje koji se prezentuju pred CEDAW Komitetom, nadzornim tijelom za praćenje primjene UN Konvencije o eliminaciji svih oblika diskriminacije žena. Jedino izvještaji iz kojih „progovaraju“ stvarna, životna iskustva žena imaju autentičnost i moć da mijenjaju stvari.

Nevladine organizacije u BiH su, do sada, u tri navrata pisale svoje „Izvještaje u sjeni“ o položaju žena u BiH. Posljednji izvještaj prezentovan je u junu 2013. godine pred CEDAW Komitetom. Želeći podstaknuti nevladine organizacije da se uključe u pripremu narednog Izvještaja koji se podnosi 2017. godine, pripremili smo ovaj Priručnik koji pruža jasne smjernice za praćenje primjene Konvencije i za izvještavanje, i postavlja niz pitanja na koja treba odgovoriti u procjeni pravnog i stvarnog statusa žena kada se izvještava po Konvenciji.

U prvom dijelu Priručnika kratko smo se osvrnuli na istorijat UN Konvencije o eliminaciji svih oblika diskriminacije žena i opisali nadležnosti CEDAW Komiteta. Zatim slijede



objašnjenja zašto je važno da se nevladine organizacije uključe u proces praćenja Konvencije i opis novih pravila izvještavanja koja različitim nadzornim tijelima za praćenje međunarodnih konvencija o ljudskim pravima treba da pruži jednostavniji i bolji uvid u stanje ljudskih prava u svakoj zemlji.

U drugom dijelu Priručnika priložena je Tabela sa indikatorima, izvorima (gdje i od koga tražimo odgovore) i metodama (kako tražimo odgovore) za praćenje Konvencije, odnosno Zaključnih komentara i preporuka CEDAW Komiteta iz 2013, kao i primjeri nekoliko metoda koje se mogu koristiti, a koji će, nadamo se, znatno olakšati i pomoći nevladinim organizacijama da dođu do potrebnih podataka. Na samom kraju prilažemo dokument – Završne komentare i preporuke CEDAW Komiteta iz 2013. godine.

Priručnik je nastao u okviru projekta „Lokalizacija CEDAW“ koji finansijski podržava UN Women, a doprinos kreiranju Tabele, koja predstavlja ključni dio Priručnika, dale su sljedeće organizacije: Sarajevski otvoreni centar, Sarajevo, Fondacija Lara, Bijeljina, Zdravo da ste, Banjaluka, Žene ženama, Sarajevo, Prava za sve, Sarajevo, Udruženje Budućnost, Modriča, Organizacija žena sa invaliditetom IMPULS, Bijeljina, MyRight, Sarajevo, Helsinški parlament građana Banjaluka, Fondacija CURE, Sarajevo i Minority Rights Group.



O Konvenciji

2

**K**onvencija o eliminaciji svih oblika diskriminacije žena (CEDAW) jedan je od najvažnijih međunarodnih dokumenta za zaštitu ženskih ljudskih prava. Usvojena je na generalnoj skupštini Ujedinjenih nacija u decembru 1979. godine, a stupila je na snagu 3. septembra 1981. godine, kao globalni i sveobuhvatni pravno obavezujući međunarodni ugovor, nakon što ju je ratifikovalo 20 država.

Termin ugovor koristi se zbog toga što međunarodni dokument mora biti potpisan i ratifikovan od strane države kao ugovorne strane da bi proizvodio pravno dejstvo. Ključna karakteristika međunarodnih ugovora o ljudskim pravima sadržana je u tome što svojim odredbama utvrđuju i regulišu pravne obaveze između država i ljudi koji žive u toj državi, a koje su usmjerene na prava ljudi<sup>1</sup>.

Do aprila 2015. Konvenciju o eliminaciji svih oblika diskriminacije nad ženama je potpisalo, ratifikovalo ili joj pristupilo 188 država, članica Ujedinjenih nacija<sup>2</sup>.

Svrha Konvencije jest priznanje de jure jednakih ljudskih prava, ali i njihovo de facto ostvarivanje što se postiže uklanjanjem svih oblika diskriminacije žena počinjenih od bilo koje osobe ili organizacije na svim područjima života.

---

<sup>1</sup> VODIČ ZA IZVJEŠTAVANJE NEVLADINIH ORGANIZACIJA PREMA: Komitetu za praćenje primjene Konvencije o pravima osoba sa invaliditetom (UN) i Komitetu za eliminaciju diskriminacije žena (UN) (2013). Sarajevo: ICVA i Prava za sve.

<sup>2</sup> Vidjeti States Parties: [https://treaties.un.org/Pages/ViewDetails.aspx?src=TREATY&mtdsg\\_no=IV-8&chapter=4&lang=en#13](https://treaties.un.org/Pages/ViewDetails.aspx?src=TREATY&mtdsg_no=IV-8&chapter=4&lang=en#13). Pristupljeno 5. aprila 2015.

### **Član 1 Konvencije**

*Za svrhe ove konvencije, izraz „diskriminacija žena“ označava svaku razliku, isključenje ili ograničenje u pogledu (s)polu, što ima za posljedicu ili cilj da ženama ugrozi ili onemogući priznanje, ostvarenje ili vršenje ljudskih prava i osnovnih sloboda na političkom, ekonomskom, društvenom, kulturnom, građanskom ili drugom polju, bez obzira na njihovo bračno stanje, na osnovu ravnopravnosti muškaraca i žena.*

Konvencija se sastoji od preambule i trideset operativnih članaka od kojih se šesnaest odnosi na diskriminaciju i prava žena u određenom području. Prvi dio Konvencije obuhvata članove (od 1 do 6) koji se odnose na diskriminaciju, politiku uklanjanja diskriminacije žena, razvoj i napredovanje žena, privremene posebne mjere i mjere za zaštitu majčinstva, stereotipe o ulogama muškaraca i žena i suzbijanje trgovine ženama i iskorištavanje prostitucije žena. Drugi dio Konvencije (članovi od 7 do 9) se odnosi na učešće žena u politici i javnom životu, predstavljanje na međunarodnom nivou i državljanstvo. Treći dio Konvencije obuhvata oblast obrazovanja, zapošljavanja, zdravlja, ekonomski i društveni život i žene na selu (članovi od 10 do 14), dok se četvrti dio Konvencije odnosi na jednakost pred zakonom i brak i porodične odnose (članovi 15 i 16).

Konvencija je jedini međunarodni ugovor o ljudskim pravima koji afirmiše reproduktivna prava žena i usmjerena je na kulturu i tradiciju kao značajne faktore koji oblikuju rodne uloge i porodične odnose. Ona afirmiše prava žena da steknu, promijene ili zadrže svoje državljanstvo i državljanstvo njihove djece, a države članice se

obavezuju na preduzimanje svih odgovarajućih mjera protiv eksploatacije i svih oblika trgovine ženama.

Sistem zaštite prava iz Konvencije dodatno je ojačan usvajanjem Opcionog ili Fakultativnog protokola uz Konvenciju o uklanjanju svih oblika diskriminacije žena, koji je usvojen 1999. godine, a na snagu je stupio u decembru 2000-te. Opcioni protokol uvodi za države koje ga prihvate dodatni međunarodni nadzor zaštite konvencijskih prava koji provodi Komitet za uklanjanje diskriminacije žena.

Bosna i Hercegovina je ratifikovala Konvenciju 1993. godine. Konvencija je i sastavni dio Aneksa I Ustava BiH, te puna implementacija odredbi predstavlja i ustavnu i međunarodnu obavezu državnih organa BiH. Opcioni Protokol uz Konvenciju je BiH ratifikovala 2002. godine.

Potpisivanjem i ratifikovanjem Konvencije i Opcionog protokola, država se obavezala na usklađivanje domaćeg zakonodavstva, ali i prakse sa standardima definisanim ovim dokumentima. No i pored ove obaveze, Konvencija je direktno primjenjiva na nivou države, bar bi tako trebalo da bude<sup>3</sup>.

Do sada je država BiH u dva navrata podnosila izvještaje CEDAW komitetu. Kombinovani inicijalni, prvi i drugi izvještaj podniet je 2006. godine, a treći i četvrti periodični izvještaj u julu 2013<sup>4</sup>.

---

<sup>3</sup> VODIČ ZA IZVJEŠTAVANJE NEVLADINIH ORGANIZACIJA PREMA: Komitetu za praćenje primjene Konvencije o pravima osoba sa invaliditetom (UN) i Komitetu za eliminaciju diskriminacije žena (UN) (2013). Sarajevo: ICVA i Prava za sve.

<sup>4</sup> Kombinovani treći i četvrti izvještaj države BiH dostupan je na stranici Agencije za ravnopravnost polova BiH: [http://arsbih.gov.ba/wp-content/uploads/2014/02/110531\\_CEDAW\\_BiH\\_FINAL.pdf](http://arsbih.gov.ba/wp-content/uploads/2014/02/110531_CEDAW_BiH_FINAL.pdf). Pristupljeno 9. aprila 2015.

0 Komitetu

3

**K**onvencija o uklanjanju svih oblika diskriminacije žena, zajedno s drugim međunarodnim ugovorima Ujedinjenih naroda na području ljudskih prava, čini temeljni sistem ljudskih prava Ujedinjenih naroda, čiju primjenu nadziru ugovorni odbori ili komiteti.

Međunarodni nadzorni mehanizam za primjenu Konvencije o eliminaciji svih oblika diskriminacije žena je Komitet (ili Odbor) za uklanjanje diskriminacije žena. Komitet nadzire kako se Konvencija primjenjuje putem razmatranja izvještaja koje su mu države stranke obavezne podnositi o zakonodavnim, sudskim, administrativnim i drugim mjerama koje su preduzele ili usvojile za primjenu Konvencije. Inicijalni izvještaj države podnose u roku od godinu dana nakon pristupanja ili ratifikacije Konvencije, a nakon toga podnose periodične izvještaje svake četiri godine.

Nakon razmatranja izvještaja Komitet izdaje svoja zapažanja, komentare i preporuke koje su države stranke dužne implementirati i o napretku izvijestiti u narednom izvještajnom periodu.

Iako su Zaključne preporuke različite od države do države, one često sadrže i neke standardne preporuke kojima se države pozivaju da što šire distribuiraju Zaključne preporuke Komiteta, da uključe nacionalne parlamente u raspravu o izvještaju i zaključnim preporukama, te da izvještavaju o primjeni drugih relevantnih međunarodnih dokumenata od kojih je za Komitet posebno značajna Pekinška deklaracija i Platforma za akciju.

Osim informacija od same države, Komitet prima informacije i od predstavnika UN agencija i nevladinih organizacija koje na nacionalnom nivou prate položaj i prava žena. One dostavljaju Komitetu svoje „izvještaje u sjeni“ u kojima ukazuju na svoje viđenje (ne)primjene Konvencije.

U nadležnost Komiteta spada i postupanje po Opcionom Protokolu. Nakon što se iscrpe sve procedure zaštite pred domaćim institucijama, Komitet prima i razmatra pojedinačne i grupne predstavke zbog kršenja odredbi Konvencije i može provesti istražni postupak zbog sistemskog ili teškog kršenja ženskih ljudskih prava.



*Komitet je 2003. godine pokrenuo prvi istražni postupak povodom pritužbe nevladine organizacije Equality Now u vezi s velikim brojem nerazjašnjenih nestanaka, silovanja i ubistava žena u Ciudad Juarezu u Meksiku, gdje je, počevši od 1993. godine, više od 230 mladih žena i djevojaka koje su radile u tvornicama ubijeno, a počinitelji nisu pronađeni. S obzirom da je Meksiko ratifikovao Opcioni protokol, Komitet je imao nadležnost za vođenje istrage. Dvije članice Komiteta posjetile su državu stranku, napisale izvještaj i preporuke koje su u januaru 2004. godine poslale Meksiku. Iako se Meksiko obavezao da će preduzeti mjere za rasyjetljavanje ubistava i nestanaka, i iako je nekolicina ljudi uhapšena, nestanci i ubistva nisu prestali.*

Radi boljeg razumjevanja i tumačenja pojedinih odredbi, Komitet je usvojio i 31 Opštu preporuku. Kako bi se, na primjer, jasno adresirao problem nasilja nad ženama, donijeta je Opšta preporuka broj 12 kojom se od država potpisnica traži da u svoje izvještaje uključe informacije o svim oblicima i okolnostima nasilja nad ženama, dok Opšta preporuka broj 19 predstavlja prvu „ključnu“ preporuku koja nasilje nad ženama, bilo da ga vrši državni službenik ili privatno lice, u javnom ili privatnom životu, jasno definiše kao polnu diskriminaciju i kršenje međunarodno garantovanih ljudskih prava. Posljednja Opšta preporuka broj 31 odnosi se na sprečavanje i eliminaciju štetnih praksi i postupaka koji se nanose ženama i djevojčicama (genitalno sakaćenje, zločini počinjeni „u ime časti“, prisilni brakovi djece i poligamija), i predstavlja prvu zajedničku Opštu preporuku koju su usvojila

dva UN nadzorna tijela za praćenje primjene međunarodnih konvencija – Komitet za eliminaciju diskriminacije žena i Komitet za prava djeteta<sup>5</sup>.

---

<sup>5</sup> Po prvi put dva UN-ova nadzorna tijela su udružila napore i izdali opsežno tumačenje obaveza država za sprečavanje i uklanjanje štetnih praksi i postupaka koje se nanose ženama i djevojkama. Vidjeti: <http://reliefweb.int/report/world/joint-general-recommendation-general-comment-no-31-committee-elimination-discrimination>. Pristupljeno 10. aprila 2015.

Pregled drugih do sada usvojenih Opštih preporuka možete potražiti na: <https://www1.umn.edu/humanrts/gencomm/onwomen.htm>. Pristupljeno 20. aprila 2015.

Zašto je važno da  
nevladine  
organizacije prate  
primjenu  
Konvencije

4

**P**raćenje primjene ove Konvencije pomaže organizacijama da utemeljeno **procjene** položaj žena, **odrede** u kojoj mjeri se Konvencija primjenjuje i **predlože** mjere za unapređenje položaja žena.

Da bi procijenile, odredile i predložile, potrebno je da organizacije razviju alate za praćenje primjene Konvencije, što, uglavnom, podrazumijeva prikupljanje podataka, njihovu analizu i prezentovanje.

Sama Konvencija je „alat“ koji organizacije mogu koristiti u zagovaranju poštivanja i zaštite ženskih prava, na koji se mogu pozivati, odnosno na osnovu kojeg mogu prozivati vlasti i tražiti od njih da preduzmu mjere za unapređenje položaja žena, tamo gdje je to identifikovano kao potrebno. Konvencijom su žene dobile međunarodnopravni instrument u borbi protiv diskriminacije na osnovu pola koji je toliko moćan, koliko ga poznaju i koliko se uspješno njime služe<sup>6</sup>.

Kako bismo olakšali rad nevladinih organizacija na terenu, ali i kako bismo u proces praćenja uključili što veći broj organizacija, pripremili smo Priručnik koji pruža jasne smjernice za praćenje primjene Konvencije i za izvještavanje, a koji, takođe, postavlja niz pitanja na koja treba odgovoriti u procjeni pravnog i stvarnog statusa žena kada se izvještava po Konvenciji.

Osim toga, uloga Priručnika je i da promoviše znanja i svijest o ravnopravnosti polova, da utiče na provedbu odredbi Konvencije, da podstakne djelotvorniji dijalog između institucionalnih mehanizama za sprovođenje politika ravnopravnosti polova, organizacija civilnog društva i šire javnosti, te da služi kao podsjetnik na obaveze koju su vlasti, ratifikovanjem Konvencije i njenog Protokola preuzele na sebe, a u cilju uklanjanja svih oblika diskriminacije žena.

---

<sup>6</sup> Šimonović, Dubravka, ur. (2004). KRATAK vodič kroz CEDAW - Konvenciju o uklanjanju svih oblika diskriminacije žena i njezinu primjenu u Republici Hrvatskoj. Zagreb: Vlada Republike Hrvatske Ured za ravnopravnost spolova.

U Priručniku dajemo Tabelu u kojoj su predstavljeni:

- preporuke (ili zahtjevi) Komiteta,
- indikatori koji treba da pokažu da li je država ispunila zahtjeve Komiteta,
- izvori (gdje i od koga ćemo tražiti odgovore)
- i metode (kako ćemo tražiti odgovore i podatke koji su nam potrebni da bismo znali da li su zahtjevi ispunjeni ili ne).

Prateći Tabelu bilo koja organizacija civilnog društva može se uključiti u proces monitoringa i izvještavanja o primjeni Zaključnih preporuka Komiteta za uklanjanje diskriminacije žena. Iskustva žena na terenu i njihova svjedočenja su dragocjeni izvori koji, često, govore više od pukih statističkih podataka.

Podstičemo vas da koristite Tabelu i ovaj Priručnik, da pratite i argumentujete kršenja ili nepoštivanja odredbi Konvencije i tako utičete da se na međunarodnom nivou čuje vaš glas, ali i da se na lokalnom i/ili nacionalnom nivou suzbije diskriminacija i poboljša stvarni položaj žena.

Dodatno, u posljednjem dijelu Priručnika dali smo i konkretne primjere nekoliko metoda koje se mogu koristiti u svrhu prikupljanja potrebnih podataka koji mogu ilustrovati stanje ravnopravnosti polova ili stepen diskriminacije žena u određenim oblastima.



Izvještavanje

5

**K**omitet, koji čine 23 člana/ice visokog moralnog ugleda i stručnosti, da bi bio što efikasniji, stalno razmatra mogućnosti unapređenja izvještavanja. Donio je uputstva za države kako i na koji način da prave svoje izvještaje, koja su do sada nekoliko puta revidirana.

Komitet se sastaje dva puta godišnje. Na zasjedanjima svoje izvještaje predstavljaju države stranke, ali i nevladine organizacije.

Dakle, osim dostavljanja pisanih Alternativnih ili Izvještaja u sjeni<sup>7</sup>, Komitet predviđa mogućnost i usmene prezentacije izvještaja od strane predstavnica NVO-a. Komitet izuzetno cijeni procjene i gledišta nevladinih organizacija, jer se u državnim izvještajima pravi problemi često ili ne pominju ili se minimiziraju i zamagljuju. Izvještaji nevladinih organizacija pomažu Komitetu da sastavi realne preporuke, utemeljene na objektivnoj ocjeni dobijenih odgovora, argumenata i opisa stanja koje su prezentovali državni i predstavnici nevladinih organizacija.

Izvještavanje pred Komitetom nije samo puko proceduralno pitanje, već treba da posluži kao „dinamička snaga za promjenu u samoj državi potpisnici“. Dok priprema izvještaja obezbjeđuje preispitivanje domaćih zakona, politika i praksi da bi se odredilo u kojoj mjeri su ispunjeni standardi Konvencije, dotle samo izvještavanje pred Komitetom ima sljedeće ciljeve<sup>8</sup>:

- Da se postigne sveobuhvatni pregled nacionalnog zakonodavstva, administrativnih pravila i procedura i praksi;

---

<sup>7</sup> NVO Izvještaj može se sačiniti u formi tzv. Izvještaja u sjeni ili Alternativnog izvještaja. Izvještaj u sjeni se objavljuje i nastaje kao odgovor na objavljeni državni izvještaj, a Alternativni izvještaj se dostavlja nadležnom Komitetu prije nego što je državni izvještaj sačinjen i objavljen i tako može poslužiti kao neka vrsta pritiska na državu da sačini Izvještaj. Vidjeti: VODIČ ZA IZVJEŠTAVANJE NEVLADINIH ORGANIZACIJA PREMA: Komitetu za praćenje primjene Konvencije o pravima osoba sa invaliditetom (UN) i Komitetu za eliminaciju diskriminacije žena (UN) (2013). Sarajevo: ICVA i Prava za sve.

<sup>8</sup> Dio o ciljevima izvještavanja je preuzet iz publikacije "Ocenjivanje položaja žena - Uputstvo za pisanje izveštaja prema Konvenciji o eliminaciji svih oblika diskriminacije žena", u izdanju UN 2003. godine. Publikacija se može preuzeti i na stranici Autonomnog ženskog centra: <http://www.womenngo.org.rs/images/CEDAW/uputstvozapisanjedawizvestaja.pdf>. Pristupljeno 18. aprila 2015.



- Da se obezbijedi da države potpisnice redovno prate aktuelnu situaciju po svakoj pojedinoj odredbi Konvencije, tako da budu svjesni do koje mjere različita garantovana prava mogu da uživaju sve žene;
- Da se državama potpisnicama obezbijedi osnova za razradu jasno definisanih i planiranih politika, koje uključuju prioritete u skladu sa odredbama Konvencije;
- Da se odobri da javnost kontroliše vladinu politiku i da podstakne uključivanje različitih sektora društva u formulisanje i preispitivanje ovih politika;
- Da se obezbijedi osnova, koja će da služi kao standard, u odnosu na koji će države potpisnice i Komitet moći da procjenjuju u kojoj mjeri su napredovali ka ostvarivanju obaveza utvrđenih Konvencijom;
- Da se omogući samim državama potpisnicama da razviju bolje razumijevanje problema i nedostataka na koje su naišli u realizaciji ciljeva Konvencije;
- Da se omogući Komitetu i državama potpisnicama u cjelini, razmjena informacija, razvoj boljeg razumijevanja zajedničkih problema sa kojima se susreću države, kao i potpunije uvažavanje tipova mjera koje bi se mogle preduzeti da se unaprijedi efikasno ostvarivanje obaveza po Konvenciji.

A kad je riječ o uputstvima kako i u kojoj formi napisati izvještaj, potrebno je slijediti usklađene Smjernice za pripremu izvještaja država potpisnica različitih međunarodnih dokumenata koje su Ujedinjene nacije donijele 2006. godine.

Države koje su ratifikovale neku od UN konvencija dužne su tijelima za praćenje provedbe dostaviti izvještaj koji se sastoji od dva dokumenta:

1. Zajednički osnovni ili ključni dokument (the common core document - CCD) koji treba da sadrži pregled osnovnih geografskih, demografskih, ekonomskih i političkih karakteristika i prilika u zemlji potpisnici, ali i da, što je daleko važnije, opisuje zakone i politike koji se odnose na zaštitu ljudskih prava i zaštitu od diskriminacije. Zajednički osnovni dokument treba da odražava sliku šta se čini da

se podigne svijest javnosti i relevantnih vlasti o pravima sadržanim u različitim instrumentima za zaštitu ljudskih prava. Ovaj dokument se podnosi Uredu Visokog povjerenika za ljudska prava i dijeli se svim UN ugovornim nadzornim tijelima kada se razmatra izvještaj zemlje o kojoj je riječ. Do 2006. godine ovaj dokument nije bio obavezujući za države potpisnice.

2. Drugi dokument (the treaty-specific document) je izvještaj koji se odnosi na provedbu tačno određene međunarodne konvencije ili ugovora koji je država ratifikovala.

Ova novina omogućava i organizacijama civilnog društva da i njihov Izvještaj u sjeni, pripremljen u formi „zajedničkog osnovnog dokumenta“ (ZOD), sa pregledom političke i pravne situacije u pogledu diskriminacije i poštivanja ženskih ljudskih prava, bude podnjet i svim drugim nadzornim tijelima za praćenje međunarodnih ugovora o ljudskim pravima. Ovo omogućava zagovornicama i braniteljicama ženskih ljudskih prava da prošire svoje uticaj, pokazujući da razumiju odgovornost vlada za primjenu međunarodnih dokumenata, da razumiju svrhu međunarodnih ugovora i da jasno prepoznaju rodnu diskriminaciju i rodne aspekte međunarodnih ugovora.

„Zajednički osnovni dokument u sjeni“ nevladine organizacije mogu podnijeti nezavisno i bez podnošenja posebnog izvještaja (the treaty-specific document) koji se odnosi na provedbu tačno određene međunarodne konvencije ili ugovora koji je država ratifikovala. ZOD se dostavlja sekretarijatu Ureda Visokog povjerenika za ljudska Prava, a potrebno ga je dostaviti prije datuma za koji je zakazan naredni pregled državnog izvještaja pred bilo kojim UN nadzornim tijelom<sup>9</sup>.

---

<sup>9</sup> Na primjer, ako je izvještaj države stranke na rasporedu za pregled CEDAW komiteta u januaru 2016, a njen izvještaj pred CERD komitetom u avgustu 2016, potrebno je „zajednički osnovni dokument u sjeni“ dostaviti i prije pregleda CEDAW Komiteta, a onda opet i prije pregleda CERD Komiteta. Vidjeti: <http://www1.umn.edu/humanrts/iwraw/CCDmanual-09.html>. Pristupljeno 20. aprila 2015.

Najvažnija promjena u strukturi „zajedničkog osnovnog dokumenta“ tiče se obaveze država potpisnica da u dokument uključe sve informacije o usvojenim ili preduzetim programima i mjerama koje se tiču zabrane diskriminacije i promovisanja principa ravnopravnosti i jednakosti u svim segmentima društvenog života<sup>10</sup>.

Promjene u strukturi ZOD daju mogućnost nevladinim organizacijama i da skrenu pažnju na diskriminaciju žena u okviru bilo kojeg međunarodnog ugovora koji je njihova država ratifikovala. U tom kontekstu, nevladine organizacije u zajedničkim osnovnim dokumentima treba da ilustruju šta je u državi potpisnici urađeno ili se radi da se eliminiše diskriminacija žena, i da ponude odgovore na sljedeća moguća pitanja:

- Da li je princip ravnopravnosti polova i nediskriminacije ugrađen u Ustav zemlje i ako nije, da li se preduzimaju mjere da se to ispravi?
- Da li su definicije diskriminacije u domaći zakonima u skladu sa definicijom koju daje Konvencija? Da li definicija uključuje i nasilje nad ženama?
- Kojim formalnim zakonima ili mjerama se ženama garantuju jednaka prava na učešće u javnom, političkom, ekonomskom i kulturnom životu?
- Postoje li zakoni, propisi ili pravila koja regulišu ponašanje službenih institucija, javnih tijela i javnih službenika prema ženama?
- Koliko slučajeva diskriminacije na osnovu pola je bilo pred sudovima godišnje? Kako su oni riješeni?
- Da li su postupci za podnošenje tužbi zbog kršenja prava ili diskriminacije jednostavni, dostupni i brzi?

---

<sup>10</sup> Objašnjenja su preuzeta iz Novog vodiča za izvještavanje prema međunarodnim konvencijama o ljudskim pravima koji je pripremila organizacija International Women's Rights Action Watch – IWRAP. Inače, IWRAP organizuje obuke i pruža pomoć nevladinim organizacijama širom svijeta kako bi što kvalitetnije pripremile i prezentovale svoje izvještaje u sjeni pred CEDAW Komitetom. Vidjeti: <http://www1.umn.edu/humanrts/iwraw/CCDmanual-09.html>. Pristupljeno 21. aprila 2015.

- Koji stereotipi i negativni stavovi prema ženama preovlađuju u društvu? Koje kulturne ili tradicionalne prakse doprinose jačanju tih stereotipa i stavova? Kakve i koliko zakona i mjera je vlada donijela kako bi eliminisala ove stereotipe? Itd.

## 5.1 Nadzorna tijela za praćenje međunarodnih ugovora o ljudskim pravima

Nove usaglašene smjernice za izvještavanje, kao što je napomenuto, daju mogućnost državama i nevladinim organizacijama, da kroz jedan „zajednički osnovni dokument“ pristupe svim UN nadzornim mehanizmima.

Postoji 10 nadzornih tijela za praćenje primjene ključnih međunarodnih dokumenata iz oblasti zaštite ljudskih prava koja čine nezavisni eksperti koji se biraju, obično, svake četiri godine<sup>11</sup>, a to su:

1. Komitet za ljudska prava - CCPR zadužen za praćenje primjene Konvencije o građanskim i političkim pravima i njenog opcionog protokola
2. Komitet za ekonomska, socijalna i kulturna prava - CESCR, prati primjenu Konvencije o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima
3. Komitet za eliminaciju rasne diskriminacije - CERD, zadužen za praćenje primjene Konvencije o eliminaciji svih oblika rasne diskriminacije
4. Komitet za eliminaciju diskriminacije žena - CEDAW, zadužena za praćenje primjene Konvencije o eliminaciji svih oblika diskriminacije žena i njenog opcionog protokola
5. Komitet protiv torture - CAT, prati primjenu Konvencije protiv mučenja i drugih okrutnih, neljudskih ili ponižavajućih postupaka
6. Komitet za prava djeteta - CRC, zadužen za praćenje primjene Konvencije o pravima djeteta i njenog opcionog protokola

---

<sup>11</sup> United Nations Human Rights. Monitoring the core international human rights treaties. Dostupno na: <http://www.ohchr.org/EN/HRBodies/Pages/TreatyBodies.aspx> . Pristupljeno 20. aprila 2015.

7. Komitet za radnike migrante - CMW, prati primjenu Konvencije o zaštiti prava svih radnika migranata i članova njihovih porodica
8. Komitet za prava osoba sa invaliditetom - CRPD, zadužen za praćenje primjene Konvencije o pravima osoba sa invaliditetom
9. Komitet za prisilne nestanke - CED, nadzire provođenje Konvencije o zaštiti svih osoba od prisilnih nestanaka
10. Podkomitet za sprečavanje mučenja i drugih okrutnih, neljudskih ili ponižavajućih postupaka ili kažnjavanja - SPT, osnovan temeljem Opcionog protokola sa mandatom da posjećuje mjesta pritvora kako bi se spriječila mučenja ili drugi okrutni, neljudski ili ponižavajući postupci ili kažnjavanja.



Izvještaji u sjeni

6

**P**rvi Izvještaj u sjeni o stanju ženskih ljudskih prava u Bosni i Hercegovini nevladine organizacije, u saradnji sa organizacijom Global Rights, su pripremile 1999. godine. U pripremi drugog izvještaja u sjeni 2004. godine učestvovalo je 16 nevladinih organizacija u BiH, a posljednji Alternativni izvještaj sa dodatkom prezentovan je pred UN Komitetom za eliminaciju diskriminacije žena u julu 2013. godine<sup>12</sup>.

U posljednjem, Alternativnom izvještaju (2010) nevladine orgnizacije su se fokusirale na analizu stanja po ključnim preporukama CEDAW Komiteta iz 2006. g., ažuriranje podataka i nalaza iz prethodnih izvještaja, te analizu specifičnih pozitivnih aspekata, poteškoća i izazova u zaštiti i ostvarivanju prava žena u praksi. Izvještaj se posebno fokusirao na stanje u oblastima zapošljavanja, javnog i političkog života, nasilja nad ženama i trgovine ženama, te na ostvarivanje prava Romkinja u BiH. U dodatku Izvještaju (2013) dodatno su analizirani položaj i prava žena sa invaliditetom, žene na selu i LBT žena (lezbejke, biseksualne i transrodne/transeksualne žene) u Bosni i Hercegovini.

Država Bosna i Hercegovina bi svoj naredni izvještaj o napretku u primjeni Zaključnih komentara i preporuka CEDAW komiteta iz 2013 trebala podnijeti za četiri godine, odnosno 2017. U međuvremenu, BiH ima obavezu da Komitetu do kraja juna 2015. godine dostavi pisanu informaciju o preduzetim mjerama za sprovođenje preporuka sadržanim u stavovima 10 (a) do (d) i 34 (a) do (h), a koje se odnose na žene u postkonfliktnim situacijama i prava i položaj žena u oblasti zapošljavanja.

Nevladine organizacije u BiH imaju relativno dovoljno vremena da do početka 2017. godine pripreme svoj 4. Alternativni izvještaj i demonstriraju posvećenost dosljednom praćenju primjene UN Konvencije o eliminaciji svih oblika diskriminacije žena. To je prilika da se u praćenje i izvještavanje uključi što veći broj organizacija, da udruže snage, iskustva i specifična znanja koja imaju, da ojačaju vlastite kapacitete za monitoring međunarodnih ugovora, da ojačaju kredibilitet u javnosti i da u konačnici izvrše pritisak na vlasti na svim nivoima kako bi odredbe Konvencije zaživjele i u praksi.

---

<sup>12</sup> Alternativni izvještaj sa dodatkom može se skinuti sa:  
<http://www.civilsocietylibrary.org/CSL/634/Alternativni-izvjestaj-Dodatak-3-Alternativnom-izvjestaju-o-implimentaciji-CEDAW-konvencije-i-zenskim-ljudskim-pravima-u-Bosni-i-Hercegovini>. Pristupljeno 10. aprila 2015.



Tabela

7

**U** U Tabeli<sup>13</sup> koju predstavljamo date su preporuke (ili zahtjevi) Komiteta, indikatori koji treba da pokažu da li je država ispunila zahtjeve Komiteta, izvori (gdje i od koga ćemo tražiti odgovore) i metode (kako ćemo tražiti odgovore i podatke koji su nam potrebni da bismo znali da li su zahtjevi ispunjeni ili ne).

---

<sup>13</sup> U izradi indikatora, odnosno tabele učesvovala su sljedeće organizacije: Sarajevski otvoreni centar, Sarajevo, Fondacija Lara, Bijeljina, Zdravo da ste, Banjaluka, Žene ženama, Sarajevo, Prava za sve, Sarajevo, Udruženje Budućnost, Modriča, Organizacija žena sa invaliditetom IMPULS, Bijeljina, MyRight, Sarajevo, Helsinški parlament građana Banjaluka, Fondacija CURE, Sarajevo i Minority Rights Group.

# Žene u postkonfliktnim situacijama

## Komitet preporučuje da Zemlja članica:

Preporuke CEDAW komiteta	Indikatori	Izvori	Metod
<b>10 (a) Ubrza sprovođenje državne Strategije za procesuiranje ratnih zločina i povećanje broja sudskih procesa</b>	<ul style="list-style-type: none"><li>- prosječna dužina trajanja procesa</li><li>- broj riješenih/presuđenih sudskih procesa</li><li>- trendovi u visini kazni</li></ul>	izvještaji i statistike sudova i VSTV, izvještaji i analize domaćih i međunarodnih nevladinih organizacija koje prate suđenja, analize misije OSCE, izjave žena	konsultacije sa žrtvama, fokus grupe, intervjui, analiza podataka
<b>(b) Izmijeni sve relevantne krivične zakone</b>	(ne)usaglašenost krivičnih zakona sa definicijom seksualnog nasilja kao ratnog zločina i zločina protiv čovječnosti	krivični zakoni i zakoni o krivičnom postupku, službeni glasnici u kojima (ni)su objavljene izmjene i dopune/novi KZ	analiza zakona, praćenje plana rada/dnevnog reda zasjedanja skupština, odbora...
<b>10 (c) Ubrza usvajanje nacrtu zakona i programa kako bi se osigurao djelotvoran pristup pravdi za sve žene žrtve seksualnog nasilja tokom rata</b>	Usvojeni Zakon o pravima žrtvama torture, Program(i) za žrtve seksualnog nasilja i Strategija tranzicijske pravde, planirana budžetska sredstva za finansiranje prava žrtava	službeni glasnici, državni i entitetski budžeti, studije i istraživanja, izvještaj o radu Ministarstva za ljudska prava i izbjeglice BiH i drugih relevantnih ministarstava	analiza sprovođenja zakona i konsultacije sa ženama žrtvama sukoba, praćenje plana rada/dnevnog reda zasjedanja skupština, odbora....
<b>10 (d) Osigura djelotvorno provođenje novog Zakona o programu zaštite svjedoka</b>	iskustva i broj žena koje su prošle kroz programe zaštite svjedoka	zakon, izjave žena	analiza sprovođenja zakona i konsultacije sa ženama, svjedocima
<b>10 (e) Razvije sveobuhvatan pristup unapređenju statusa i položaja svih žena žrtava rata, uključujući suzbijanje stigme pripisane seksualnom nasilju</b>	<ul style="list-style-type: none"><li>- promjena zakona,</li><li>- usvajanje programa, mjera i/ili propisa usmjerenih na podršku i rehabilitaciju žrtava,</li><li>- dostupnost mehanizama odštete žrtvama i broj izrečenih mjera odštete</li><li>- percepcija žena/ njihovo vlastito mišljenje o pristupu rješavanju njihovim problema</li></ul>	službeni glasnici, državni i entitetski budžeti, izvještaji i statistike sudova, izvještaji i analize domaćih i međunarodnih nevladinih organizacija, izjave žena	konsultacije sa ženama žrtvama kroz fokus grupe ili intervjue, analize zakona, programa, mjera

# Akcioni plan za primjenu Rezolucije 1325

## Preporuke CEDAW komiteta

**12. Komitet preporučuje da Zemlja članica osigura puno sprovođenje Rezolucije Vijeća sigurnosti 1325 kroz Akcioni plan Zemlje**

## Indikatori

provođenje Akcionog plana, sa akcentom na uključenost žena u kreiranje zakona/programa koji utiču na njihov položaj

## Izvori

izvještaji Agencije za ravnopravnost polova i gender centara entiteta, rezultati nezavisnih monitoringa (ukoliko budu rađeni) i NVO-a na terenu

## Metod

upitnik za Agenciju i gender centre, konsultacije sa OCD i prikupljanje podataka sa terena

## Ustavni i zakonski okvir

## Preporuke CEDAW komiteta

**14. Komitet preporučuje da Zemlja članica posebno ugradi u novi Ustav definiciju ravnopravnosti polova između žena i muškaraca i zabranu direktne i indirektne diskriminacije žena u javnoj i privatnoj sferi**

## Indikatori

predloženi i usvojeni rodno senzitivni amandmani na Ustav BiH

## Izvori

zapisnici sa sjednica Parlamentarne skupštine i skupštinskih komisija, izvještaji NVO-a, službeni glasnik BiH

## Metod

prikupljanje kvalitativnih podataka o procesu izmjene Ustava i uključenosti žena u proces (fokus grupe, intervjui, konsultacije), monitoring medija

# Pravni mehanizmi žalbe

## Komitet preporučuje da Zemlja članica:

Preporuke CEDAW komiteta	Indikatori	Izvori	Metod
<b>16 (a) Osigura sistematičnu i obaveznu obuku za sudije, tužioce i advokate o Zakonu o ravnopravnosti polova, Zakonu o zabrani diskriminacije, CEDAW konvenciji i Opcionom protokolu</b>	<ul style="list-style-type: none"><li>- broj obaveznih obuka za sudije i tužioce</li><li>- zastupljenost edukacije o navedenim zakonima i konvenciji u kurikulumima pravnih fakulteta</li><li>- broj presuda koje su se pozivale na Konvenciju</li><li>- zastupljenost CEDAW-a u državnim ispitima</li></ul>	centri za edukaciju sudija RS i FBiH, sudske statistike o presudama, VSTV, nastavni planovi i programi pravnih fakulteta, izvještaji NVO-a	intervjui sa sudijama i tužiocima o kvalitetu i efektima obuke, upitnik za fakultete i Agenciju za državnu službu, intervjui sa profesorima
<b>16 (b) Poveća svijest žena o njihovim pravima i dostupnim pravnim lijekovima</b>	<ul style="list-style-type: none"><li>- broj kampanja koje je država provela</li><li>- broj edukacija o dostupnosti pravnih lijekova</li><li>- nivo svijesti žena o njihovim pravima</li><li>- broj prijava i/ili žalbi o kršenju ženskih ljudskih prava podnesenih nadležnim sudovima ili Ombudsmenu</li></ul>	Agencija za ravnopravnost polova, gender centri, tijela za rodnu ravnopravnost u zakonodavnoj vlasti, Ombudsman (broj slučajeva diskriminacije na osnovu pola), sindikati, izvještaji NVO-a i međunarodnih organizacija	analiza izdvajanja sredstava iz FIGAP programa, ispitivanje javnog mnjenja, on-line anketa
<b>16 (c) Ubrza usvajanje nacрта Zakona o pravnoj pomoći</b>	dostupna besplatna pravna pomoć/usvojeni zakon/i o besplatnoj pravnoj pomoći	Centri/ službe/kantonalni zavodi za besplatnu pravnu pomoć, Kancelarija za pravnu pomoć Brčko Distrikta BiH, godišnji izvještaji centara za besplatnu pravnu pomoć, izvještaji NVO-a koje pružaju besplatnu pravnu pomoć, Mreža za koordinaciju pružalaca besplatne pravne pomoći BiH, zakon/i	rodna analiza Zakona o besplatnoj pravnoj pomoći, analiza opštinskih odluka o besplatnoj pravnoj pomoći kroz metodu slučajnog uzorka, istraživanje o dostupnosti i kvalitetu pravne pomoći, analiza izvještaja NVO-a koje pružaju besplatnu pravnu pomoć

# Nacionalni mehanizmi za unapređenje položaja žena

Preporuke CEDAW komiteta	Indikatori	Izvori	Metod
<b>18. Komitet poziva Zemlju članicu da uspostavi djelotvorne mehanizme saradnje između tijela za ravnopravnost polova i relevantnih ministarstava, kako bi povećala integrisanje ravnopravnosti polova u svim oblastima i na svim nivoima, i u pogledu na ugrožene grupe žena.... kao i da uvede djelotvorne mehanizme nadzora i odgovornosti ka svim nivoima u kontekstu sistema ugradnje ravnopravnosti polova, uključujući sankcije za neispunjavanje obaveza</b>	<ul style="list-style-type: none"><li>- postojanje djelotvornog mehanizma nadzora i odgovornosti, uključujući sankcije za neispunjavanje obaveza</li><li>- uspostavljen mehanizam saradnje/koordinacije</li><li>- Gender Akcioni Plan usaglašen sa Konvencijom UN o pravima osoba sa invaliditetom</li><li>- rodno senzitivni budžeti</li></ul>	budžeti, godišnji izvještaji gender centara i Agencije, tužilaštva (da li je ikada pokrenuta istraga protiv organa koji je kršio Zakon o ravnopravnosti polova)	analiza odluka ili Poslovnika skupština (koliko se novca izdvaja za rad komisija za ravnopravnost polova i kakav je sastav komisija), analiza efikasnosti rada i uticaja Agencije i gender centara (da li Ministarstvo za ljudska prava u upravnim postupcima može da donese rješenje koje ima izvršnu snagu), analiza slučaja, analize izvještaja mehanizama za ravnopravnost polova, analiza presuda (ako ih ima) zbog neispunjavanja obaveza

# Stereotipi

## Komitet zahtjeva da Zemlja članica:

Preporuke CEDAW komiteta	Indikatori	Izvori	Metod
<b>20 (a) Ukloni, kao pitanje prioriteta, rodne stereotipe iz obrazovnih udžbenika i nastavnih sadržaja</b>	(ne)postojanje stereotipa u postojećim udžbenicima	Udžbenici za osnovne i srednje škole i fakultete, izvještaji i analize NVO-a ili drugih tijela koje obrađuju sadržaje udžbenika iz rodne perspektive	analiza udžbenika, Upitnik za pedagoške zavode o razumijevanju rodnih stereotipa
<b>20 (b) Širi principe nediskriminacije i ravnopravnosti polova kroz obrazovni sistem, i formalni i neformalni...i obezbjeđenjem obuka o pravima žena za nastavno osoblje</b>	<ul style="list-style-type: none"><li>- postojanje edukacija za nastavno osoblje o ravnopravnost i polova (broj i sadržaj edukacije)</li><li>- ravnopravnost polova je sastavni dio nastavnog plana i programa na Pedagoškim fakultetima</li></ul>	Progami rada ministarstva prosvjete i obrazovanja i pedagoških zavoda, izvještaji NVO-a	analiza programa rada prosvjetno pedagoških zavoda i relevantnih ministarstava (postoji li priručnik za obuku nastavnog osoblja o pravima žena, uključujući i ranjive grupe žena, koliko je ministarstvo izdalo dozvola za izvođenje različitih programa koji se tiču promovisanja principa ravnopravnosti polova i nediskriminacije), upitnici za škole (imaju li osoblje, plan i program za ravnopravnost polova, na koji način se u okviru časova odjeljenske zajednice ova tema obrađuje, na koji način predmet Demokratija i ljudska prava obrađuje pitanje rodnih stereotipa i stereotipa po osnovu invaliditeta), konsultacije sa ciljnim grupama
<b>20 (c) Razvije opsežnu sveobuhvatnu strategiju kroz sve sektore, sa proaktivnim i održivim mjerama, koje ciljaju na žene i muškarce, djevojčice i dječake, da se prevaziđu stereotipni stavovi o ulogama i odgovornostima žena i muškaraca u porodici i društvu, naročito u oblastima gdje su žene u najnepovoljnijem položaju, kao što su javni i politički život i zapošljavanje</b>	sveobuhvatna strategija za borbu protiv rodnih stereotipa	Akcioni plan za primjenu Rezolucije 1325, Gender akcioni plan, strategije za suzbijanje rodno zasnovanog nasilja, Strategija za borbu protiv trgovine ljudima, kodeksi Regulatorne agencije za komunikacije i Vijeća za štampu, strategije zapošljavanja	analiza pobrojanih dokumenata kako bi se utvrdilo da li predviđaju mjere za suzbijanje rodnih stereotipa

<b>Preporuke CEDAW komiteta</b>	<b>Indikatori</b>	<b>Izvori</b>	<b>Metod</b>
<b>20 (d) Pojača saradnju sa civilnim društvom i ženskim organizacijama, političkim strankama, zaposlenima u obrazovanju, privatnim sektorom i medijima, i da širi informacije o pravima žena široj javnosti i određenim grupama, kao što su donosioci odluka, poslodavci, omladina i ugrožene grupe žena</b>	nivo i kvalitet saradnje	Rezultati ispitivanja stavova	ispitivanje stavova organizacija koje su sarađivale sa institucijama o vrsti, dinamici i kvalitetu saradnje, uporedna analiza ranijih istraživanja i analiza kvaliteta saradnje NVO-a i države



# Nasilje nad ženama

## Komitet preporučuje da Zemlja članica:

Preporuke CEDAW komiteta	Indikatori	Izvori	Metod
<b>22 (a) Uspostavi djelotvorne institucionalne mehanizme za koordinaciju, praćenje i ocjenu efikasnosti uticaja razvijenih strategija i preduzetih mjera sa ciljem da osigura dosljednu primjenu zakona na svim nivoima</b>	harmonizacija domaćeg zakonodavstva sa CAHVIO konvencijom	Zakoni, strategije, akcioni planovi za borbu protiv nasilja nad ženama, strategija za borbu protiv nasilja nad djecom, izvještaji nevladinih organizacija koje rade sa nasiljem u porodici i žrtvama rodno zasnovanog nasilja	analiza zakonodavnog okvira
<b>22 (b) Ohrabri žene da prijave slučajeve nasilja u porodici destigmatizacijom žrtava i podizanjem svijesti o zločinačkoj prirodi ovakvih dijela i pojača svoje napore da osigura da svi prijavljeni slučajevi porodičnog i seksualnog nasilja nad ženama i djevojčicama budu efikasno istraženi i da počinioci budu procesuirani i osuđeni srazmjerno težini djela</b>	<ul style="list-style-type: none"><li>- broj i stavovi žena koje su prijavile nasilje</li><li>- teritorijalna rasprostanjenost prijava nasilja</li><li>- broj presuda za nasilje i struktura izrečenih sankcija</li><li>- broj prijavljenih slučajeva seksualnog nasilja (silovanje, itd.) i rodoskrvnuća</li><li>- broj edukacija zaposlenih u subjektima zaštite o neophodnosti obezbjeđenja maksimalne zaštite žrtava i njihove privatnosti</li></ul>	Iskustva nevladinih organizacija, iskustva iz sigurnih kuća, državni izvještaji, izvještaji sa sudova	konsultacije i intervjui sa ženama žrtvama nasilja i organizacijama koje rade sa žrtvama <b>studija slučaja</b> (djevojčica koju je brat silovao, stigmatizirana da je osramotila porodicu, najvjerovatnije će promijeniti izjavu; šta je država uradila da pomogne ovoj djevojčici koju je brat počeo seksualno da iskorištava kada je imala 10 godina) analiza slučajeva porodičnog nasilja gdje su članovi žene sa invaliditetom
<b>22 (c) Prikuplja statističke podatke o nasilju u porodici, uključujući femicid, razvrstane po polu, dobi i vezi između žrtve i počinioca, i da preduzme istraživanje o obimu svih oblika nasilja nad ženama i njihovim korijenima i uzrocima</b>	<ul style="list-style-type: none"><li>- broj i vrsta dostupnih evidencija</li><li>- metodologija evidentiranja nasilja</li><li>- postojanje jedinstvene baze podataka o nasilju protiv žena</li><li>- postojanje propisa o evidencijama</li><li>- prikupljanje podataka, uključujući femicid</li><li>- provedeno istraživanje o svim oblicima nasilja, uključujući i istraživanje o korijenu i uzrocima nasilja</li></ul>	Agencija i gender centri, relevantna ministarstva, zavodi za zaštitu zdravlja, Institut za javno zdravstvo RS, zavodi za statistiku	analiza podataka dobijenih od izvora

Preporuke CEDAW komiteta	Indikatori	Izvori	Metod
<b>22 (d) Osigura obaveznu obuku za sudije, advokate i policijske službenike o jedinstvenoj primjeni postojećeg pravnog okvira, uključujući definiciju nasilja u porodici i o rodnim stereotipima</b>	<ul style="list-style-type: none"> <li>- broj obuka za sudije i tužioce (da li su obukama obuhvaćene i sudija viših sudova–okružnih, viših, vrhovnih, itd.)</li> <li>- broj obuka za policijske službenike i za advokate o postojećem pravnom okviru</li> </ul>	<p>programi Policijskih akademija, programi Centara za edukaciju sudija i tužilaca, Advokatske komore (da li imaju obuke koje se tiču postupanja u slučajevima nasilja u porodici), ministarstva unutrašnjih poslova, izvještaji podaci od NVO-a i udruženja policajki</p>	<p>upitnik</p>
<b>22 (e) Osigura odgovarajuću podršku, zaštitu i rehabilitaciju ženama žrtvama svih oblika nasilja, uključujući jačanje kapaciteta postojećih skloništa i proširenje saradnje i finansiranje nevladinih organizacija koje obezbjeđuju sklonište i rehabilitaciju žrtvama</b>	<ul style="list-style-type: none"> <li>- stanje kapaciteta postojećih skloništa</li> <li>- izvori i kontinuitet u finansiranju NVO-a koje imaju sigurne kuće</li> <li>- broj žrtava smještenih u skloništa (po rješenju i bez rješenja)</li> <li>- dostupnost rehabilitacije žrtvama nasilja</li> <li>- broj izrečenih zaštitnih mjera za učinioce nasilja</li> <li>- prilagođenost sigurnih kuća ženama sa invaliditetom (fizička pristupačnost, personalna asistencija)</li> </ul>	<p>Pravilnik o finansiranju i standardima sigurnih kuća, izvještaji nevladinih organizacija koje imaju skloništa, izvještaji centara za socijalni rad i centara za mentalno zdravlje, postojeća istraživanja NVO-a, Pravilnik za izgradnju objekata i obezbjeđenje fizičke pristupačnosti za nesmetano kretanje lica sa invaliditetom, entitetski Zakoni o zaštiti od nasilja u porodici, Protokoli o postupanju i saradnji nadležnih subjekata na zaštiti žrtava nasilja u porodici (u lokalnim zajednicama u kojima su potpisani), Pravilnik o načinu sprovođenja mjere obaveznog psihosocijalnog tretmana</p>	<p>konsultacije sa žrtvama i zaposlenima u sigurnim kućama, analiza pravilnika (da li su objekti prilagođeni ženama sa invaliditetom i ako nisu da li su planirana sredstva za adaptaciju i prilagođavanje sigurnih kuća za žene sa invaliditetom), konsultacije sa predstavnicima relevantnih ministarstava, centara za socijalni rad i sudova, analiza izrečenih zaštitnih mjera za počinioce nasilja</p>

# Trgovina ljudskim bićima i iskorištavanje prostitucije

Komitet preporučuje da Zemlja članica:

Preporuke CEDAW komiteta	Indikatori	Izvori	Metod
<b>24 (a) Izmijeni krivične zakone oba entiteta i Brčko distrikta radi usklađivanja sa odgovarajućim odredbama Krivičnog zakona Bosne i Hercegovine, kako bi se osiguralo da se djela trgovine ljudima adekvatno procesuiraju</b>	usklađivanje zakona	zakoni, službeni glasnici u kojima (ni)su objavljene izmjene i dopune/novi KZ	analiza usklađenosti zakona, praćenje plana rada/dnevnog reda zasjedanja skupština, odbora...
<b>24 (b) Osigura djelotvornu primjenu novog zakonskog okvira i blagovremeno procesuiranje i kažnjavanje trgovaca ljudima, kao i reviziju kaznene politike u slučajevima trgovine ljudima</b>	<ul style="list-style-type: none"><li>- broj pokrenutih istraga,</li><li>- broj i vrsta izrečenih sankcija,</li><li>- broj identifikovanih žrtava,</li><li>- iskustva organizacija koje rade sa žrtvama</li></ul>	Ministarstvo sigurnosti; strategija i akcioni plan za borbu protiv trgovine ljudskim bićima, izvještaji Udarne grupe za borbu protiv trgovine ljudima, izvještaj State departmenta, izvještaj GRETA, sudovi, izvještaj NVO-a koje se bave borbom protiv trgovine ljudima	analiza dokumenata, konsultacije sa organizacijama koje rade na ovom polju
<b>24 (c) Osigura obaveznu i rodno osjetljivu obuku za sudije, tužioce, policijske službenike i druge službenike za provedbu zakona o primjeni zakonskih odredbi, uključujući propise o zaštiti žrtava trgovine ljudima</b>	broj obaveznih obuka za sudije, tužioce i druge službenike	programi centara za edukaciju sudija i tužilaca, programi policijskih akademija	analiza programa, konsultacije sa službenicima za provedbu zakona, upitnik
<b>24 (d) Ojača mehanizme koji imaju za cilj ranu identifikaciju i upućivanje žrtava trgovine ljudima, sa posebnim osvrtom na Romkinje i interno raseljene žene, kao i preventivne mjere kao što je podizanje svijesti o rizicima trgovine ljudskim bićima za ugrožene grupe žena</b>	broj i vrsta preventivnih mjera preduzetih kako bi se ugrožene grupe žena upoznale sa rizicima i fenomenom trgovine ljudima	SIPA, ministarstvo sigurnosti, Agencija i gender centri, izvještaji domaćih i međunarodnih organizacija	upitnik
<b>24 (e) Osigura odgovarajuće finansiranje za aktivnosti protiv trgovine ljudima koje preduzimaju nevladine organizacije</b>	iznos i dinamika finansijskih izdvajanja za nevladine organizacije koje se bore protiv trgovine ljudima	budžeti, izvještaji NVO-a	analiza budžetskih rashoda relevantnih tijela

# Seksualna eksploatacija / prostitucija

## Komitet poziva Zemlju članicu da:

Preporuke CEDAW komiteta	Indikatori	Izvori	Metod
<b>26 (a) Izmijeni Krivični zakon kako bi osigurala da žene žrtve prostitucije ne budu više kriminalizovane, osigura istragu, procesuiranje i kažnjavanje onih koji iskorištavaju prostituciju i preduzme mjere da spriječi potražnju za prostitucijom</b>	<ul style="list-style-type: none"><li>- izmjene zakona o javnom redu i miru (da li je izbačeno kažnjavanje prostitucije kao prekršaja)</li><li>- broj presuda za počinioce/organizatore prostitucije</li><li>- broj i vrsta mjera preduzetih da se spriječi potražnja za prostitucijom</li></ul>	zakoni o javnom redu i miru, statistike sudova, zavodi za statistiku, izvještaj PROI, službeni glasnici u kojima (ni)su objavljene izmjene i dopune/novi Zakon o javnom redu i miru	analiza zakona; praćenje plana rada/dnevnog reda zasijedanja skupština, odbora....
<b>26 (b) Slijedi sveobuhvatni pristup u rješavanju eksploatacije prostitucije, uključujući razvijanje strategija kojima će podržati i obezbijediti rehabilitaciju za žene koje žele da napuste prostituciju, i da obezbijedi u narednom periodičnom izvještaju iscrpne informacije i podatke o rasprostranjenosti iskorištavanja prostitucije</b>	<ul style="list-style-type: none"><li>- (ne)postojanje sistema za rehabilitaciju žena koje napuštaju prostituciju</li><li>- izvještaj o stanju ove ciljne grupe žena</li></ul>	Zakoni, Centri za socijalni rad i Centri za mentalno zdravlje, NVO-e	analiza zakona i propisa, upitnik za NVO-e, ranije analize

# Učešće u javnom i političkom životu

## Komitet preporučuje da Zemlja članica:

Preporuke CEDAW komiteta	Indikatori	Izvori	Metod
<b>28 (a) Razvije djelotvorne mehanizme za primjenu kvota kako bi povećala političku zastupljenost žena, stavljanjem žena na pozicije koje imaju izgleda za pobjedu i uspostavljanjem mjerila sa konkretnim vremenskim rasporedom i sankcijama za neispunjavanje obaveza</b>	<ul style="list-style-type: none"><li>- usklađenost zakona i drugih akata sa Zakonom o ravnopravnosti polova (40%)</li><li>- primjena sankcija za neispunjavanje obaveza</li><li>- broj podnesenih tužbi i prigovora po ovom osnovu</li><li>- trendovi u vezi zastupljenosti žena u zadnjih 20 godina</li></ul>	Izborni zakon BiH, Zakon o finansiranju političkih stranaka, Zakon o ministarskim i vladinim imenovanjima, Zakon o javnoj upravi, istraživanja o učešću žena u izbornom procesu, sastav savjeta mjesnih zajednica; izvještaji i analize NVO-a	konsultacije sa ženama koje su bile u izbornom procesu, analiza Zakona o finansiranju političkih stranaka BiH, Zakona o političkim strankama, zakona o političkim organizacijama, analize statuta političkih stranaka i uputstava o sprovođenju izbora za savjete mjesne zajednice
<b>28 (b) Uvede procedure da osigura djelotvornu primjenu člana 20. Zakona o ravnopravnosti polova na nivou države, entiteta, distrikta i gradova/ opština radi promocije, između ostalog, učešća Romkinja i seoskih žena kao izabranih predstavnica vlasti i imenovanih tijela; te da promoviše žene na rukovodećim položajima u izvršnoj vlasti i u javnoj upravi, kroz upotrebu privremenih posebnih mjera tamo gdje je to prikladno</b>	<ul style="list-style-type: none"><li>- broj Romkinja i seoskih žena na mjestima odlučivanja</li><li>- broj žena na rukovodećim položajima u izvršnoj vlasti</li></ul>	izvještaji gender mehanizama i nevladinih organizacija, zavodi za statistiku	analiza izvještaja
<b>28 (c) Poveća svoje napore kako bi osigurala obuke i izgradnju kapaciteta žena da uđu u organe vlasti i pojača kampanje podizanja svijesti o važnosti punog i ravnopravnog učešća žena u političkom i javnom životu, uključujući aktivnosti koje ciljaju na vođe političkih stranaka</b>	<ul style="list-style-type: none"><li>- broj edukacija koje je provela Agencija i gender centri ili drugi državni ograni</li><li>- broj uključenih predsjednika političkih partija u edukacije i kampanje</li></ul>	izvještaji državnih organa, agencije, gender centara, političke partije	upitnik; konsultacije sa ženama
<b>28 (d) Nastavi sa inicijativama prema političkim strankama da imenuju jednak broj žena i muškarca kao kandidate i da usklade svoje statute sa Zakonom o ravnopravnosti polova</b>	broj političkih partija koje su uskladile statute sa Zakonom o ravnopravnosti polova i imenovale jednak broj žena i muškaraca kao kandidate	statistike Izborne komisije, statuti političkih partija	analiza izbornih lista i statuta

<b>Preporuke CEDAW komiteta</b>	<b>Indikatori</b>	<b>Izvori</b>	<b>Metod</b>
<b>28 (e) Ohrabri medije da osiguraju da kandidatkinje i kandidati dobiju ravnopravnu vidljivost, naročito tokom predizbornih kampanja, uključujući punu primjenu relevantnih odredbi Zakona o javnom RTV-servisu koje se odnose na ravnopravno pojavljivanje i predstavljanje i muškaraca i žena u programskom sadržaju i programskim politikama</b>	postojanje odredbi o ravnopravnosti polova u Zakonu o javnom servisima	Zakon o javnom servisu, izvještaji sa rezultatima monitoringa medija tokom predizbornih kampanja	monitoring javnih servisa

# Državljanstvo

## Komitet poziva Zemlju članicu da:

Preporuke CEDAW komiteta	Indikatori	Izvori	Metod
<b>30 (a) Osigura da su sva djeca rođena na teritoriji Zemlje članice, posebno romska djeca, registrovana po rođenju, kao način za sprečavanje apatridije i da osigura njihov pristup obrazovanju, socijalnim uslugama, zdravstvenoj zaštiti i građanskim pravima, te da razvije mjere za identifikaciju neregistrovane djece i osigura da oni dobiju lične dokumente</b>	<ul style="list-style-type: none"><li>- prilagođen upis u matične knjige ovoj osjetljivoj kategoriji djece</li><li>- postojanje sistema za identifikaciju neregistrovane djece</li></ul>	Zakoni i propisi Centri za socijalni rad matične službe Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice BiH Domaće i strane NVO koje su imale aktivnosti na ovom polju (UNICEF, UNHCR, Vaša prava, neke romske organizacije itd...)	analiza propisa za upis u matične knjige, ranije analize (izvještaji o stanju prava djeteta), Konsultacije sa ženama (npr. sa Romkinjama) o postojećim preprekama
<b>30 (b) Ojača kampanje podizanja svijesti javnosti kako bi osigurala da Romkinje budu svjesne važnosti registracije rođenja i proceduralnih zahtjeva za sticanje rodni listova, i da osigura njihov pristup uslugama i procedurama za registraciju</b>	postojanje i kvalitet kampanja za podizanje svijesti o važnosti registracije rođenja djece	Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice BiH Izvještaj o implementaciji Akcionog plana za Rome NVO	analiza izvještaja, upitnici

# Obrazovanje

## Komitet preporučuje da Zemlja članica:

Preporuke CEDAW komiteta	Indikatori	Izvori	Metod
<b>32 (a) Dalje podstiče mlade žene da biraju netradicionalne oblasti studija i zanimanja i sprovodi programe savjetovanja dječaka i djevojčica o izboru zanimanja</b>	broj inicijativa i programa savjetovanja o izboru zanimanja za djevojčice i dječake	statistika o upisanim, Pedagoški zavodi, ministarstva prosvjete i kulture, zavodi za statistiku, zavodi za zapošljavanje	upitnik za zavode i ministarstva (da li imaju programe profesionalne orijentacije i na koji način motivišu djevojčice/djevojke da biraju netradicionalne oblasti studija i zanimanja)
<b>32 (b) Sprovede preporuke Ministarstva obrazovanja Federacije BiH, u saradnji sa ministrima obrazovanja u Federaciji, sa ciljem ukidanja sistema monoetničkih škola</b>	status/izvršenje preporuke Ministarstva obrazovanja Federacije o ukidanju monoetničkih škola	Ministarstvo obrazovanja Federacije, izvještaji NVO-a	analiza postojećih izvještaja, upitnici
<b>32 (c) Promoviše pristup romskih djevojčica obrazovanju i njihovo zadržavanje na svim nivoima obrazovanja, podizanjem svijesti o važnosti obrazovanja kao ljudskog prava i kao osnove za osnaživanje žena, i ojača sprovođenje politike ponovnog upisa koja će omogućiti romskim djevojčicama koje su napustile školu da se vrate u školu</b>	<ul style="list-style-type: none"><li>- broj sprovedenih kampanja</li><li>- sprovedene mjere iz Akcionog plana za Rome</li><li>- broj upisanih djevojčica Romkinja i broj onih koje završavaju školovanje</li></ul>	izvještaj o provođenju mjera iz Akcionog plana za Rome, statistike o upisu, popis stanovništva, izvještaji nevladinih organizacija, uključujući romske NVO-e	analiza izvještaja, konsultacije sa NVO-ma koje rade na unapređenju položaja Roma/kinja



# Zapošljavanje

## Komitet zahtijeva da Zemlja članica:

Preporuke CEDAW komiteta	Indikatori	Izvori	Metod
<b>34 (a) Usvoji privremene posebne mjere u skladu sa članom 4, stav 1. Konvencije i Opšte preporuke Komiteta br. 25, sa ciljem postizanja de fakto jednakih mogućnosti za žene i muškarce na tržištu rada, uključujući ugrožene grupe žena, i uspostavi posebne programe obuka i savjetovanja za različite grupe nezaposlenih žena, uključujući promovisanje preduzetništva žena</b>	<ul style="list-style-type: none"><li>- usvajanje privremenih posebnih mjera</li><li>- programi obuke za različite grupe nezaposlenih žena</li></ul>	strategije zapošljavanja, programi rada zavoda za zapošljavanje, ministarstva poljoprivrede, ministarstva privrede/obrta, Zakon o posredovanju pri zapošljavanju, programi rada agencija za razvoj malih i srednjih preduzeća, privredne komore, zavodi za statistiku, garantni fondovi	analiza zakona i propisa, upitnici za zavode za zapošljavanje (koje programe obuke imaju za nezaposlene žene, koje afirmativne mjere primjenjuju kako bi povećali stopu zaposlenih žena), upitnici agenciji za mala i srednja preduzeća (koliko sredstava su izdvojili za podsticanje ženskog preduzetništva, broj i visina podsticaja), Analiza izvještaja NVO-a koje se kroz svoje programske aktivnosti bave socijalnim preduzetništvom kao vidom mogućeg načina ostvarenja prihoda ugroženih grupa žena (žena sa invaliditetom)
<b>34 (b) Preduzme djelotvorne mjere da integriše ugrožene grupe žena i žene koje rade u „sivoj ekonomiji“ na formalno tržište rada</b>	postojanje mjera koje se bave integrisanjem ugroženih grupa žena na tržište rada	zakoni o preduzetničkim djelatnostima, zakonski okvir koji se tiče samozapošljavanja, inspekcije rada	analiza relevantnih zakona
<b>34 (c) Pažljivo prati radne uslove žena u neformalnom sektoru i onih koje su zaposlene sa ugovorima na određeno vrijeme, jačanjem inspekcija rada, i osigura njihov pristup socijalnim uslugama i socijalnom osiguranju, te razmotri ratifikaciju Konvencije br. 189 (2011) Međunarodne organizacije rada koja se odnosi na pristojan rad za radnike u domaćinstvu</b>	<ul style="list-style-type: none"><li>- postojanje mehanizma za praćenje uslova rada u neformalnom sektoru</li><li>- status zaposlenih sa ugovorima na određeno vrijeme je isti kao i zaposlenih na neodređeno vrijeme</li></ul>	zakoni o radu, evidencije o broju ugovora izdatih/sklopljenih sa radnicima u domaćinstvu, izvještaji inspekcije rada, istraživanja koje se bave rodnim razlikama u prihodima	analiza relevantnih zakona, propisa i izvještaja
<b>34 (d) Usvoji djelotvorne mjere, uključujući privremene posebne mjere, radi ukidanja segregacije u zanimanjima, i horizontalne i vertikalne, zasnovane na stereotipima u vezi sa polom</b>	usvojene mjere radi ukidanja rodne segregacije u zanimanjima		

Preporuke CEDAW komiteta	Indikatori	Izvori	Metod
<b>34 (e) Razvije povjerljiv i bezbjedan sistem za podnošenje žalbi u vezi sa diskriminacijom na osnovu pola i seksualnim uznemiravanjem na radnom mjestu, i osigura da žrtve imaju djelotvoran pristup ovim sredstvima za traženje pravde</b>	<ul style="list-style-type: none"> <li>- uspostavljen efikasan sistem za podnošenje žalbi</li> <li>- nivo informisanosti žena i dostupnost pravne pomoći</li> </ul>	zakoni, podaci službi za pravnu pomoć (sindikati, NVO, ostale službe), sudska statistika	ispitivanje javnog mnjenja, konsultacije/intervjui sa ženama koje su podnijele žalbe u vezi sa diskriminacijom, monitoring medijskog izvještavanja o ovim slučajevima
<b>34 (f) Proširi dostupnost i pristupačnost ustanova za brigu o djeci kako bi ženama pomogla da koriste svoje pravo na rad i povećala pristup žena tržištu rada</b>	<ul style="list-style-type: none"> <li>- stepen obuhvata djece vrtićima</li> <li>- dostupnost i kriterijumi za upis djece u vrtiće</li> </ul>	statistike predškolskih zavoda, izvještaji o primjeni dječijih prava i izvještaj Komiteta za zaštitu prava djece, statistike o obuhvatu djece u vrtićima, izvještaji ombudsmana, okvirni zakon o predškolskom obrazovanju	analize izvještaja i statističkih podataka
<b>34 (g) Osigura da primjena okvirnog zakona koji reguliše socijalni sektor dovede do usklađivanja zaštite trudnica i majki u Zemlji članici radi garantovanja plaćenog porodiljskog odsustva za sve žene</b>	<ul style="list-style-type: none"> <li>- postojanje okvirnog zakona koji reguliše socijalni sektor</li> <li>- implementacija zakona koji regulišu zaštitu trudnica i majki na nižim nivoima</li> <li>- obezbijedena sredstva za finansiranje porodiljskog odsustva</li> </ul>	zakoni, resorna ministarstva, javni budžeti, izvještaji vladinih tijela i NVO	konsultacije sa ženama, studija slučaja - otkazi trudnicama
<b>34 (h) Sprovede inicijative podizanja svijesti i edukacije i za žene i za muškarce o podjeli domaćih i porodičnih odgovornosti između žena i muškarac i osigura podsticaj za aktivno učešće muškaraca u tim obavezama, npr. uvođenjem posebnog očinskog odsustva koje se ne može prenijeti</b>	<ul style="list-style-type: none"> <li>- broj očeva koji su koristili pravo na porodiljsko</li> <li>- broj kampanja kojima se promoviše podjela porodičnih poslova i odgovornosti</li> </ul>	porodični zakoni, zakoni o radu, fondovi za dječiju zaštitu, statistike, izvještaji Agencije i gender centara, NVO izvještaji	analiza zakona i izvještaja

## Komitet preporučuje da Zemlja članica:

Preporuke CEDAW komiteta	Indikatori	Izvori	Metod
<p><b>36 (a) Pojača napore za usklađivanje sistema zdravstvene zaštite i ugradnje rodne perspektive u sve programe i reforme zdravstvenog sektora, kako bi osigurala</b></p> <p><b>da žene, uključujući ugrožene grupe žena, imaju ravnopravan pristup zdravstvenim uslugama i odgovarajuću pokrivenost zdravstvenim osiguranjem u cijeloj Zemlji</b></p>	<p>broj rodno osjetljivih normativnih akata kojima se reguliše sistem zdravstvene zaštite</p>	<p>zakoni, akti i propisi iz domena zdravstvene zaštite, izvještaji međunarodnih organizacija (WHO, UNFPA, UNDP) i NVO</p>	<p>analiza normativnih akata, analiza prava zdravstvenih osiguranika</p>
<p><b>36 (b) Podiže svijest i povećá djelotvoran pristup povoljnim savremenim kontraceptivnim metodama, uključujući u seoskim područjima, tako da žene i muškarci mogu donositi informisan izbor o broju i razmaku između djece</b></p>	<ul style="list-style-type: none"> <li>- nivo svijesti o seksualnom i reproduktivnom zdravlju</li> <li>- podaci o upotrebi i cijeni koštanja savremenih metoda kontracepcije</li> <li>- broj abortusa</li> <li>- broj maloljetničkih trudnoća</li> <li>- broj HIV pozitivnih</li> <li>- pristupačnost usluga i savjetovališta za reproduktivno zdravlje i ženama sa invaliditetom</li> </ul>	<p>zakoni i pravnilnici iz oblasti zaštite zdravlja, zakon o evidencijama iz oblasti zdravstva, fondovi za javno zdravstvo, zavodi za statistiku, ginekološko-akušerske klinike, resorna ministarstva, izvještaji domaćih i međunarodnih organizacija</p>	<p>ispitivanje javnog mnjenja, konsultacije sa medicinskim radnicima, konsultacije sa ženama</p>
<p><b>36 (c) Uvede obrazovanje prilagođeno dobi o seksualnom i reproduktivnom zdravlju i pravima u školski plan i program, uključujući pitanja rodnih odnosa i odgovornog seksualnog ponašanja sa ciljem sprečavanja ranih trudnoća i prenosa seksualno prenosivih bolesti, uključujući HIV</b></p>	<ul style="list-style-type: none"> <li>- uvedeno obrazovanje o seksualnom i reproduktivnom zdravlju u školske nastavne planove i programe</li> </ul>	<p>nastavni planovi i programi, Pedagoški zavodi, ministarstva prosvjete i kulture, izvještaji i analize nevladinih organizacija</p>	<p>upitnik za resorna ministarstva i pedagoške zavode, upitnik za škole</p>

Preporuke CEDAW komiteta	Indikatori	Izvori	Metod
<b>36 (d) Preduzme sistematičnu procjenu rodnog uticaja tekućih strategija i politika i uključi ove informacije u sljedeći periodični izvještaj</b>	urađena procjena rodnog uticaja na tekuće zdravstvene strategije i politike	resorna ministarstva, Agencija i gender centri, izvještaji nevladinih i međunarodnih organizacija	analiza tekućih strategija i politika, da li prepoznaju specifične potrebe žena i muškaraca

# Ugrožene grupe žena

Preporuke CEDAW komiteta	Indikatori	Izvori	Metod
<b>38. Komitet poziva Zemlju članicu da preduzme djelotvorne mjere za ukidanje diskriminacije Romkinja, interno raseljenih žena i povratnica, seoskih žena, starijih žena i žena sa invaliditetom, naročito u oblasti obrazovanja, zdravlja, zapošljavanja i političkog i javnog života, razvijanjem ciljanih strategija, uključujući privremene posebne mjere za povećanje ravnopravnosti u ovim oblastima. Komitet takođe preporučuje da Zemlja članica poveća svoju saradnju sa organizacijama civilnog društva u vezi s ovim i traži da uključi detaljne informacije o položaju ugroženih grupa žena u svoj sljedeći periodični izvještaj</b>	<ul style="list-style-type: none"><li>- sistematizovane informacije o položaju i oblicima diskriminacije različitih grupa ugroženih žena (Romkinja, žena sa invaliditetom, žena na selu, LBT žena, povratnica i raseljenih žena, starijih žena)</li><li>- vrsta mjera preduzetih da se smanji ili ukine diskriminacija ugroženih žena</li><li>- broj usvojenih strategija na svim nivoima vlasti koje potiču i promovišu učešće žena sa invaliditetom u ključnim oblastima obrazovanja, zdravlja, zapošljavanja i političkog i javnog života</li><li>- broj programa koje su pokrenuli i finansirali različiti nivoi vlasti i relevantna tijela s ciljem prevencije stigmatizacije i svih oblika nasilja protiv djevojčica, djevojaka i žena sa invaliditetom</li><li>- broj žena sa invaliditetom i drugih predstavnica ugroženih skupina aktivnih na različitim nivoima vlasti</li><li>- broj konkretnih aktivnosti koje relevantne vlasti čine kako bi omogućili pristup zdravstvenim uslugama seksualnog i reproduktivnog zdravlja žena sa invaliditetom</li></ul>	strategije socijalnog uključivanja žena, popis stanovništva, izvještaj o provedbi Akcionog plana o unapređenju položaja žena na selu, strategije ruralnog razvoja, izvještaji i statistike relevantnih nivoa vlasti, ministarstva, pedagoških zavoda, izvještaji NVO (My right, CRS, Karitas, CARE, romska udruženja, itd), Strategije za unepređenje društvenog položaja lica sa invaliditetom u RS i Federaciji BiH, informacija o zaposlenicima različitih izvršnih i zakonodavnih tijela	konsultacije sa ugroženim grupama, praćenje statistika, analiza zakona i politika, kvantitativna i kvalitativna analiza politika socijalnog uključivanja, analiza zapisnika sa sastanaka različitih tijela; studija slučaja

*NAPOMENA: u naredni izvještaj trebalo bi uključiti i informacije o položaju žena pogođenih poplavama*

# Brak i porodični odnosi

Preporuke CEDAW komiteta	Indikatori	Izvori	Metod
<b>40. Komitet preporučuje da Zemlja članica razvije sveobuhvatne mjere za suzbijanje prakse ranih brakova i da podigne svijest u romskim zajednicama o zakonskoj zabrani brakova djece, kao i o njihovim negativnim efektima na zdravlje i završetak obrazovanja djevojčica, naročito uspostavljanjem saradnje sa liderima u ovim zajednicama</b>	<ul style="list-style-type: none"><li>- postojanje mjera za suzbijanje prakse ranih brakova</li><li>- broj kampanja/ programa podizanja svijesti javnosti u cilju suzbijanja praksi ranih brakova</li></ul> <p><i>NAPOMENA: S obzirom da porodični zakoni, osim braka, uređuju i pitanja razvoda i starateljstva nad djecom, u izvještaj bi trebalo uključiti i status samohranih majki koje nisu prepoznate u zakonu i koje se suočavaju sa specifičnim problemom nemogućnosti naplate alimentacije. Potrebno je ispitati i status majki sa invaliditetom koje su suočene sa razvodom ukoliko je invalidnost nastupila naknadno u braku.</i></p>	Izvještaj o provođenju akcionog plana za Rome, nadležni organi (SIPA i centri za socijalni rad), izvještaj o pravima djeteta, specijalni izvještaj ombudsmena o taksama, Izvještaj o implementaciji Lanzarote konvencije	analiza porodičnih zakona (koliko su porodični zakoni izvori predrasuda i diskriminatorih praksi) Konsultacije sa udruženjima samohranih roditelja (porast broja udruženja, broj djece čiji roditelji ne učestvuju u njihovom izdržavanju, alimentacioni fond, itd.)

# Prikupljanje i analiza podataka

Preporuke CEDAW komiteta	Indikatori	Izvori	Metod
<b>42. Komitet zahtijeva da Zemlja članica unaprijedi prikupljanje i analizu statističkih podataka, razvrstanih po polu i po urbanim i ruralnim područjima, u svim oblastima koje pokriva Konvencija, kako se zahtijeva članom 22. Zakona o ravnopravnosti polova, uključujući uvažavanje ugroženih grupa žena, kako bi se ocijenio napredak u ostvarenju de fakto ravnopravnosti, uticaj preduzetih mjera i postignutih rezultata</b>	broj državnih, entitetskih, lokalnih izvještaja u kojima su informacije razvrstane po polu i po drugim osnovama (žene sa invaliditetom, Romkinje, itd.)	lokalne uprave	metod slučajnog uzorka - izabrati nekoliko opština i provjeriti da li razvrstavaju podatke po polu

# Pekinška deklaracija i Platforma za akciju

Preporuke CEDAW komiteta	Indikatori	Izvori	Metod
<b>43. Komitet poziva Zemlju članicu da koristi Pekinšku deklaraciju i platformu za djelovanje, u svojim naporima da sprovede odredbe Konvencije</b>	<ul style="list-style-type: none"><li>- nivo informisanosti/stepen svijesti o postojanju Pekinške deklaracije i Plana za akciju</li><li>- u svakoj od oblasti vidjeti šta je pekinškom platformom zacrtano da se treba uraditi „od strane vlada, regionalnih organizacija, Ujedinjenih naroda, drugih međunarodnih organizacija, istraživačkih institucija, ženskih i omladinskih organizacija i nevladinih organizacija, prema potrebi...“</li></ul> <p><i>NAPOMENA: Riječ je o preporuci koju treba shvatiti kao podsjećanje na Pekinšku deklaraciju sa platformom kao na alat kojim se država može služiti od de iure do de facto omogućavanja uživanja u pravima koje CEDAW propisuje, uključujući i zaštitu prava i naknadu štete, a ne kao posebnu preporuku</i></p>	relevantne odredbe Platforme za akciju u „svakoj od kritičnih oblasti koja izaziva zabrinutost“ - u zavisnosti od oblasti – koristiti kao alat za svaku od prethodno izlistanih preporuka	upitnik i/ili konsultacije sa ženskim i ostalim akterima na lokalnom i drugim nivoima



# Širenje informacija

Preporuke CEDAW komiteta	Indikatori	Izvori	Metod
<b>44. Komitet zahtijeva od Zemlje članice da prioritetnu pažnju posveti sprovođenju sadašnjih Zaključnih zapažanja i preporuka od sada pa do podnošenja novog periodičnog izvještaja. Komitet stoga traži blagovremeno informisanje o zaključnim zapažanjima, na službenim jezicima Zemlje članice, svih relevantnih institucija na svim nivoima (državni, regionalni, lokalni), naročito vlada, ministarstava, Parlamentarne skupštine i pravosuđa, kako bi se osigurala njihova puna primjena...Nadalje preporučuje da se Zaključna razmatranja prenesu u odgovarajućem obliku na nivou lokalnih zajednica, da bi se osigurala njihova primjena. Dodatno, Komitet traži da Zemlja članica nastavi da informiše sve aktere o CEDAW Konvenciji, Opcionom protokolu i sudskoj praksi i o opštim preporukama Komiteta</b>	<ul style="list-style-type: none"><li>- vidljivost komentara i preporuka u politikama i strategijama na svim nivoima</li><li>- broj članaka/priloga o komentarima i preporukama CEDAW u različitim medijima</li><li>- broj sjednica vlade (na svim nivoima) posvećenih komentarima i preporukama CEDAW komiteta</li><li>- broj skupštinskih sjednica na kojima su predstavljeni komentari i preporuke CEDAW komiteta</li></ul>	Agencija i gender centri, zapisnici sa sjednica vlada i skupština, izvještaji NVO-a	Upitnici za predstavnike vlasti na svim nivoima i organizacije civilnog društva, analiza GAP i Akcionog plana za implementaciju Rezolucije 1325 (sa stanovišta usklađenosti sa komentarima i preporukama CEDAW komiteta)



Metode

8

**K** ako bismo olakšali rad organizacija na terenu u Priručniku prilažemo i opis nekoliko metoda koje možete koristiti kako biste došli do potrebnih podataka ili informacija. Pored intervjua, on-line ankete, ispitivanja javnog mnjenja putem reprezentativnog uzorka ili analize sadržaja, za dobijanje informacija i prikupljanje podataka, mogu se koristiti i mogućnosti organizovanja fokus grupa i slanje upitnika i zahtjeva javnim organima za dostavljanjem informacija.

### **Upućivanje zahtjeva javnim organima za dostavljanjem informacija**

Zahtjev se može uputiti bilo kojem javnom organu u BiH, a pod javnim organom se misli na izvršne, zakonodavne, pravosudne organe, bilo koje druge upravne organe, pravno lice koje je u vlasništvu ili koje kontroliše javni organ i na organ koji obavlja javnu funkciju, a imenovan je ili ustanovljen zakonom.

Zahtjev može podnijeti svako fizičko ili pravno lice, a upućuje se na osnovu:

- Zakona o slobodi pristupa informacijama u Bosni i Hercegovini (ZoSPI BiH) sa izmjenama i dopunama koji su objavljeni u Službenom glasniku BiH brojevi 28/00, 45/06,1002/09, 62/11;
- Zakon o slobodi pristupa informacijama u Federaciji Bosne i Hercegovine (ZoSPI FBiH) sa izmjenama i dopunama koji su objavljeni u Službenim novinama FBiH brojevi 32/01 i 48/11;
- Zakon o slobodi pristupa informacijama u Republici Srpskoj (ZoSPI RS) koji je objavljen u Službenom glasniku RS broj 20/01.

Zahtjev za pristup informacijama se predaje u pisanoj formi na jednom od službenih jezika koji su u upotrebi u Bosni i Hercegovini. Zahtjev se predaje organu od koga se traže informacije, lično na protokol ili putem pošte. Pojedini javni organi imaju već spremne blanko Zahtjeve, pa je potrebno otići na njihovu internet stranicu, skinuti i popuniti takav zahtjev i predati ga lično ili putem pošte.

U zahtjevu se ne mora obrazlagati zbog čega se traže informacije, ali se mora obavezno navesti puni naziv organa kome se podnosi Zahtjev, puni naziv pravnog ili fizičkog lica i adresu koje traži informaciju i dovoljno podataka o prirodi i/ili sadržaju informacija koje se traže.

Rok za dostavljanje informacija je 15 dana<sup>14</sup>.

---

<sup>14</sup> Preuzeto sa stranice Mreže Aarhus centara u Bosni i Hercegovini: <http://www.aarhus.ba/resursi-za-akcije/pravna-pitanja-i-pomoc.html>. Pristupljeno 22. aprila 2015.

# PRIMJER ZAHTJEVA

## Mjesto i vrijeme

Za: **Naziv javnog organa kojem se podnosi zahtjev za pristup informacijama**

Centar za edukaciju sudija i tužilaca u Federaciji BiH  
Ulica Halida Nazečića 4  
71000 Sarajevo

**Predmet: ZAHTJEV ZA PRISTUP INFORMACIJAMA**

Poštovani/a,

molimo Vas da nam u skladu sa Zakonom o slobodi pristupa informacijama u Federaciji BiH (Službene novine FBiH, brojevi 32/01 i 48/11) dostavite sljedeće informacije:

1. Da li je edukacija o UN Konvenciji o eliminaciji svih oblika diskriminacije žena sastavni dio programa rada Centra?
2. Ukoliko je odgovor pozitivan, molimo vas da nam odgovorite:
  - 2.1. Koliko puta godišnje se organizuju ove obuke?
  - 2.2. Koliko je sudija i tužilaca od osnivanja Centra do kraja 2014. godine prošlo obuku o primjeni Konvencije o eliminaciji svih oblika diskriminacije žena u BiH?
  - 2.3. Ko su bili predavači ili edukatori na ovim obukama?
  - 2.4. Da li vam je poznato da li su se sudije ili tužioci, nakon obuka, u svom radu direktno pozivali na Konvenciju?
3. Da li je edukacija o Zakonu o ravnopravnosti polova BiH sastavni dio programa rada Centra?
4. Ukoliko je odgovor pozitivan, molimo Vas da nam odgovorite:
  - 4.1. Koliko puta godišnje se organizuju obuke o Zakonu o ravnopravnosti polova BiH?
  - 4.2. Koliko je sudija i tužilaca od osnivanja Centra do kraja 2014. godine prošlo obuku ili edukaciju o primjeni Zakona o ravnopravnosti polova?
  - 4.3. Ko su bili predavači ili edukatori na ovim obukama?
  - 4.4. Da li vam je poznato da li su se sudije ili tužioci, nakon obuka, u svom radu pozivali na ovaj Zakon?

S poštovanjem,  
**IME I PREZIME PODNOSIOCA ZAHTJEVA**  
**ADRESA**  
**KONTAKT PODACI**

## UPITNIK ZA OSNOVNE ŠKOLE<sup>15</sup>

1. Da li je učenje o ravnopravnosti polova ugrađeno u Nastavni plan i program?
2. Da li je nastavno osoblje prošlo bilo kakvu vrstu edukacije ili dodatnih obuka na temu ravnopravnosti polova i suzbijanja rodni stereotipa?
3. Na koji način se ova tema obrađuje u okviru časova odjeljske zajednice?
4. Da li vam je poznato u kojoj mjeri su rodni stereotipi (kao što je opisivanje žena kao sekretarica, njegovateljica i majki, a ne direktorki, advokatica ili preduzetnica) prisutni u udžbenicima iz kojih uče djeca? U kojoj mjeri su zastupljeni ženski pisci/autori, a u kojoj muški? Da li ste upoznati sa bilo kakvim mjerama ili preporukama za izbacivanje rodni stereotipa iz udžbenika?
5. Da li je vaspitanje o seksualnom i reproduktivnom zdravlju sastavni dio školskog plana i programa?
6. Da li djevojčice i dječaci ravnopravno učestvuju u svim školskim i izvanškolskim aktivnostima - sportu, sekcijama, pripremi školskih priredbi, takmičenjima?
7. Postoji li statistika na nivou škole ili pojedinih odjeljenja o učešću majki i očeva na roditeljskim sastancima? Koliko procenutalno majki, a koliko očeva dolazi na roditeljske sastanke ili informacije?
8. Da li je bilo slučajeva diskriminacije na osnovu pola ili seksualne orijentacije u Vašoj školi? Ako jeste, molimo Vas da ih navedete ili opišete.
9. Koliko je Vaša škola otvorena za saradnju sa organizacijama civilnog društva koje se bore za zaštitu ženskih ljudskih prava? Da li ste konkretno sarađivali sa nekom od njih i ako da, kako?

<sup>15</sup> Upitnik se u formi zahtjeva za pristup informacijama može dostaviti svakoj osnovnoj školi pojedinačno u određenoj lokalnoj zajednici. Pitanja navedena u upitniku nisu konačna i mogu se modifikovati, dodavati ili mjenjati u skladu sa situacijom i kontekstom.

## VODIČ SA PITANJIMA ZA FOKUS GRUPU SA ŽENAMA, ŠTIĆENICAMA SIGURNIH KUĆA

1. Da li ste znale za postojanje sigurne kuće za žene i djecu žrtve nasilja? Kako ste smještene u Sigurnu kuću?
2. Koliko su vam bile dostupne informacije o besplatnoj SOS liniji za žene i djecu žrtve nasilja i organizacija ili institucijama koje pružaju pravnu pomoć ženama?
3. Da li znate koji zakoni u našoj zemlji regulišu pitanje nasilja u porodici?
4. Imate li povjerenja u zakone i institucije koje provode te zakone? Kakvo je vaše iskustvo?
5. Koliko ste zadovoljne uslugama koje vam se pružaju u Sigurnoj kući?
6. Zna li za ograničenja boravka i da li imate izbor ili plan kuda ćete otići nakon što napustite Sigurnu kuću?
7. Šta biste učinile da vam se prijateljica povjeri da je žrtva nasilja? Šta biste joj savjetovali?
8. Koliko je, po vašem mišljenju, nasilje nad ženama rasprostranjeno?
9. Šta biste vi promijenile u zakonima i praksama kako bi se osigurala pravovremena i adekvatna zaštita žrtava i njihovo pravo na život bez nasilja?



# Prilog: Zaključni komentari i preporuke CEDAW Komiteta



**Convention on the Elimination  
of All Forms of Discrimination  
against Women**

Distribucija: ograničena  
25. juli 2013.

Original: engleski jezik

**NEZVANIČNI PREVOD**

UNAPRIJED DATA NEUREĐENA VERZIJA

---

**Komitet za ukidanje diskriminacije žena**

**Zaključna zapažanja na kombinovani četvrti i peti  
periodični izvještaj Bosne i Hercegovine\*<sup>1</sup>**

1. Komitet je razmotrio kombinovani četvrti i peti periodični izvještaj Bosne i Hercegovine (CEDAW/C/BIH/4-5) na svom 1146. i 1147. zasjedanju (CEDAW/C/SR.1146 i 1147). Lista tema i pitanja Komiteta je sadržana u CEDAW/C/BIH/Q/4-5, a odgovori Bosne i Hercegovine su sadržani u CEDAW/C/BIH/Q/4-5/Add.1.

**A. Uvod**

2. Komitet odaje priznanje Zemlji članici na detaljnom kombinovanom četvrtom i petom periodičnom izvještaju, pisanim odgovorima na spisak pitanja koji je sačinila radna grupa Komiteta prije sjednice i odgovorima na pitanja koja je Komitet usmeno postavljao.
3. Komitet zahvaljuje Zemlji članici na delegaciji, na čelu sa gđom Samrom Filipović-Hadžiabdić, direktoricom Agencije za ravnopravnost spolova, koja je uključila Stalnog predstavnika Bosne i Hercegovine u Ujedinjenim nacijama u Ženevi, kao i predstavnicu/ke Agencije za ravnopravnost spolova, Ministarstva za ljudska prava i izbjeglice, Gender centara Republike Srpske i Federacije Bosne i Hercegovine,

---

<sup>1</sup> \* Usvojio Komitet na pedeset petoj sjednici (8-26. jula 2013).

Parlamentarne skupštine Bosne i Hercegovine i Stalne misije. Komitet cijeni dijalog između delegacije i članova/ica Komiteta.

## **B. Pozitivni aspekti**

4. Komitet pozdravlja napredak postignut od razmatranja trećeg periodičnog izvještaja Zemlje članice 2006. godine (CEDAW/C/BIH/3) u preduzimanju zakonodavnih reformi, posebno:
  - (a) Usvajanje, u 2009. godini, Zakona o zabrani diskriminacije, koji uključuje spol, spolno izražavanje i seksualnu orijentaciju kao zabranjene osnove za diskriminaciju;
  - (b) Amandmane, u 2009. godini, na Zakon o ravnopravnosti spolova (2003);
  - (c) Amandmane, u 2010. godini, na Krivični zakon Bosne i Hercegovine, koji uključuju definiciju trgovine ljudskim bićima u skladu sa međunarodnim standardima (član 186);
5. Komitet pohvaljuje Zemlju članicu za unapređenje institucionalnog i političkog okvira sa ciljem ubrzavanja ukidanja diskriminacije žena i promovisanja ravnopravnosti spolova, kao što su:
  - (a) Usvajanje Gender akcionog plana Bosne i Hercegovine (2006-2011) i Finansijskog mehanizma za sprovođenje Gender akcionog plana;
  - (b) Usvajanje državnog Akcionog plana za borbu protiv trgovine ljudima i ilegalne migracije (2008-2012);
  - (c) Usvajanje Akcionog plana za sprovođenje Rezolucije Vijeća sigurnosti o ženama, miru i sigurnosti (2010-2013) i uspostavljanje Koordinacionog odbora, u 2011. godini; i
  - (d) Usvajanje državne Strategije za procesuiranje ratnih zločina, u 2008. godini.

6. Komitet pozdravlja činjenicu da je, u periodu od razmatranja prethodnog izvještaja, Zemlja članica ratifikovala ili pristupila sljedećim međunarodnim i regionalnim instrumentima:
  - (a) Međunarodna Konvencija o zaštiti svih lica od prisilnog nestanka, u 2012. godini;
  - (b) Opcioni protokol na međunarodnu Konvenciju o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima, u 2012. godini;
  - (c) Konvencija o pravima lica sa invaliditetom, u 2010. godini;
  - (d) Opcioni protokol na Konvenciju protiv mučenja i drugog okrutnog, neljudskog i degradirajućeg postupanja ili kažnjavanja, u 2008. godini;
  - (e) Evropska Konvencija o sprečavanju mučenja, neljudskog ili degradirajućeg postupanja, u 2008. godini;
  - (f) Konvencija Vijeća Evrope o djelovanju protiv trgovine ljudskim bićima, u 2008. godini.
7. Komitet pohvaljuje Zemlju članicu što se pridržava devet glavnih međunarodnih instrumenata ljudskih prava. Komitet takođe pozdravlja ratifikaciju od strane Parlamenta, istaknutu tokom dijaloga, Konvencije Vijeća Evrope o sprečavanju i suzbijanju nasilja nad ženama i nasilja u porodici i konstatuje da će instrumenti ratifikacije biti deponovani.

## **C. Glavne oblasti zabrinutosti i preporuke**

### **Parlamentarna skupština**

8. **Komitet zapaža da je kombinovani četvrti i peti periodični izvještaj Zemlje članice usvojila Parlamentarna skupština. Potvrđujući da vlade imaju prvenstvenu dužnost i naročito su odgovorne za puno sprovođenje obaveza Zemlje članice po Konvenciji, Komitet ističe da je Konvencija obavezujuća za sve organe vlasti i poziva Zemlju članicu da podstakne Parlamentarnu skupštinu da, u skladu sa svojim procedurama i gdje god je to prikladno, preduzme neophodne mjere koje se odnose na sprovođenje sadašnjih zaključnih zapažanja u periodu od sada pa do sljedećeg procesa izvještavanja po Konvenciji.**

## **Žene u postkonfliktnim situacijama**

9. Prepoznajući napore Zemlje članice da unaprijedi položaj žena u postkonfliktnim situacijama, Komitet je duboko zabrinut za:
  - (a) Spor tempo procesuiranja i veoma nisku stopu osuđujućih presuda za počinioce seksualnog nasilja koji dovode do široko rasprostranjene nekažnjivosti, uprkos sprovođenju državne Strategije za procesuiranje ratnih zločina iz 2008;
  - (b) Neodgovarajuće definicije, i na nivou države i na nivou entiteta, djela seksualnog nasilja kao ratnog zločina i zločina protiv čovječnosti, naročito elemenata djela silovanja, koje nisu u skladu sa međunarodnim standardima, veliki broj slučajeva na nivou okružnih sudova / kantonalnih sudova, u kojima se i dalje silovanje procesuiralo kao obično krivično djelo, bez uzimanja u obzir dimenzije oružanog sukoba, te paralelnu primjenjivost različitih krivičnih zakona što dovodi do nedosljedne sudske prakse i blagih kaznenih praksi;
  - (c) Duga kašnjenja u usvajanju mjera usmjerenih na potrebe velikog broja žena žrtava sukoba;
  - (d) Pomanjkanje odgovarajućeg obeštećenja za žrtve na suđenjima za ratne zločine, gdje se žrtve upućuju na pokretanje odvojenih parničnih postupaka, iako se ovakve tužbe mogu podnijeti i o njima donijeti rješenja tokom krivičnog postupka;
  - (e) Nedovoljnost mjera zaštite svjedoka u slučajevima koji se procesuiraju u okružnim i kantonalnim sudovima, gdje nije primjenjiv Zakon o programu zaštite svjedoka;
  - (f) Ne adekvatan i ne ravnopravan pristup žena mjerama odštete, podrške i rehabilitacije za nasilje pretrpljeno tokom rata, uključujući prisilne nestanke, kao što je stalna psihološka i medicinska podrška, kao i novčanim i socijalnim davanjima, koja su različito regulisana u entitetima; i
  - (g) Pomanjkanje mjera za otklanjanje sistematske stigmatizacije sa kojom se suočavaju žene žrtve ratnog seksualnog nasilja, što sputava njihov pristup pravdi i ponovnoj integraciji u društvo.
10. **Komitet preporučuje da Zemlja članica:**
  - (a) **Ubrza sprovođenje državne Strategije za procesuiranje ratnih zločina i poveća broj sudskih procesa za ratne zločine izdvajanjem više finansijskih**

- sredstava i kapaciteta za istrage kako bi se smanjio veliki broj nagomilanih slučajeva;
- (b) **Izmijeni sve relevantne krivične zakone uključivanjem definicije seksualnog nasilja tokom rata u skladu sa međunarodnim standardima, uključujući posebnu definiciju silovanja kao ratnog zločina i zločina protiv čovječnosti, kako bi se adekvatno izrazila ozbiljnost počinjenih zločina i pojačali naponi za usklađivanje sudske prakse i kaznenih praksi na sudovima u Zemlji članici, uspostavljanjem djelotvornih mehanizama saradnje između tužilaštava i sudova nadležnih za ratne zločine na svim nivoima u Zemlji članici;**
  - (c) **Ubrza usvajanje nacrt zakona i programa, koji su na čekanju, planiranih da osigura djelotvoran pristup pravdi za sve žene žrtve seksualnog nasilja tokom rata, uključujući odgovarajuća obeštećenja, kao što su nacrt Zakona o pravima žrtava torture i civilnim žrtvama rata, Program za žrtve seksualnog nasilja u sukobu i torture (2013-2016) i nacrt Strategije tranzicijske pravde, čiji je cilj unapređenje pristupa pravdi;**
  - (d) **Osigura djelotvorno sprovođenje novog Zakona o programu zaštite svjedoka i uspostavi održive i operativne mjere zaštite svjedoka na nivou okružnih i kantonalnih sudova; i**
  - (e) **Razvije sveobuhvatan pristup unapređenju statusa i položaja svih žena žrtava rata, uključujući suzbijanje stigme pripisane seksualnom nasilju, proširi obezbjeđenje mjera i davanja za odštete, podršku i rehabilitaciju i osigura ravnopravan pristup ovim uslugama za sve žene žrtve nasilja bez obzira na prebivalište.**
11. **Komiteta izražava zabrinutost u vezi sa pomanjkanjem djelotvornosti Akcionog plana za Rezoluciju Vijeća sigurnosti 1325 u vezi sa učešćem žena u procesima mira, pomirenja i obnove.**
12. **Komiteta preporučuje da Zemlja članica osigura puno sprovođenje Rezolucije Vijeća sigurnosti 1325 (2000) kroz Akcioni plan Zemlje članice i razvije konkretne mjere da poveća učešće žena u procesima odlučivanja o postkonfliktnim politikama i strategijama, uzimajući u obzir potrebe žena i djevojčica, naročito onih koje se odnose na njihovu društvenu rehabilitaciju i ponovnu integraciju.**

### **Ustavni i zakonski okvir**

13. Iako potvrđuje postojeće definicije u Zakonu o ravnopravnosti polova, Komitet izražava zabrinutost da Ustav u ovom trenutku ne uključuje sveobuhvatnu definiciju diskriminacije žena, u skladu sa Članom 1, i principa ravnopravnosti između žena i muškaraca, u skladu sa Članom 2. Konvencije.
14. **U svjetlu procesa ustavnih promjena, Komitet preporučuje da Zemlja članica posebno ugradi u novi Ustav definiciju ravnopravnosti između žena i muškaraca i zabranu direktne i indirektno diskriminacije žena u javnoj i privatnoj sferi, u skladu sa članovima 1. i 2. Konvencije.**

### **Pravni mehanizmi za žalbe**

15. U svjetlu direktne primjene Konvencije, Komitet izražava zabrinutost zbog ograničenog broja sudskih postupaka u kojima se direktno pozivalo na Konvenciju ili je direktno primijenjena, kao i zbog malog broja žalbi na diskriminaciju na osnovu spola pred Agencijom za ravnopravnost polova i Institucijom Ombudsmana za ljudska prava, što ukazuje na neprestano pomanjkanje svijesti među samim ženama i među organima pravosuđa i pravne profesije o pravima žena i dostupnim pravnim lijekovima u okviru zakonskog okvira Zemlje članice, Konvencije, Opcionog protokola, kao i o opštim preporukama Komiteta. Komitet takođe izražava zabrinutost što je osiguravanje pravne pomoći i dalje nepotpuno i neregulisano u nekim kantonima Federacije BiH, što je i dalje uglavnom pružaju privatno finansirane nevladine organizacije i što se još uvijek čeka na usvajanje Zakona o besplatnoj pravnoj pomoći na nivou države.
16. **Komitet preporučuje da Zemlja članica:**

- (a) **Osigura sistematičnu i obaveznu obuku za sudije, tužioce i advokate o Zakonu o ravnopravnosti polova i Zakonu o zabrani diskriminacije, kao i o Konvenciji, njenom Opcionom protokolu i opštim preporukama i stavovima Komiteta usvojenim u pojedinačnim slučajevima, podstakne ih da se pozivaju na Konvenciju kako bi joj dali na većoj vidljivosti, te osigura da ova obuka bude integralni dio obrazovanja u oblasti prava;**
- (b) **Poveća svijest žena o njihovim pravima i dostupnim pravnim lijekovima, kako bi ih osposobila da traže pravdu u slučajevima diskriminacije na osnovu spola; i**
- (c) **Ubrza usvajanje Nacrta Zakona o pravnoj pomoći čiji je cilj ujednačavanje**

**osiguravanja besplatne pravne pomoći u Zemlji članici kako bi se olakšao pristup pravdi za sve žene, naročito one koje pripadaju ugroženim grupama.**

### **Nacionalni mehanizmi za unapređenje položaja žena**

17. Iako pozdravlja stalnu saradnju između Agencije za ravnopravnost polova i gender centara entiteta i predstojeće usvajanje novog Gender akcionog plana (2013-2017), Komitet izražava zabrinutost zbog ograničene saradnje između postojećih tijela za ravnopravnost spola i nadležnih ministarstava na svim nivoima; nedovoljnog integrisanja ravnopravnosti spolova unutar ministarstava na svim nivoima; što dovodi do slabog sprovođenja Gender akcionog plana što se duguje, prije svega, nejasnoj podjeli nadležnosti između ovlašćenih tijela; i nedovoljne uključenosti ugroženih žena u izradu politika i programa. Komitet takođe stalno ponavlja svoju zabrinutost da Agencija za ravnopravnost polova nije dovoljno vidljiva i da njena pozicija unutar jednog ministarstva na nivou države može stvoriti prepreke za njenu djelotvornost u radu sa drugim ministarstvima. Nadalje, iako se zapaža da mandat institucija za ravnopravnost spolova uključuje davanje mišljenja prije usvajanja zakona i propisa, Komitet izražava zabrinutost zbog ograničenih ljudskih, finansijskih i tehničkih resursa mehanizama za ravnopravnost spolova da efikasno promovišu, koordinišu, prate i ocjenjuju zakonodavstvo i politike ravnopravnosti spolova u Zemlji članici.
18. **Sa ciljem sprovođenja novog Gender akcionog plana, Komitet poziva Zemlju članicu da uspostavi djelotvorne mehanizme saradnje između tijela za ravnopravnost spolova i relevantnih ministarstava, kako bi povećala integrisanje ravnopravnosti spolova u svim oblastima i na svim nivoima, i u pogledu na ugrožene grupe žena. Komitet takođe poziva Zemlju članicu da ojača Agenciju za ravnopravnost polova tako što će joj dati veću vidljivost i autoritet prema relevantnim ministarstvima i Vijeću ministara. Komitet nadalje preporučuje da Zemlja članica osigura institucijama za ravnopravnost spolova neophodne ljudske, finansijske i tehničke resurse da bi unaprijedila njihovo djelotvorno funkcionisanje, naročito uključivanje aktivnosti izgradnje tehničkih kapaciteta i kapaciteta za proširenje saradnje sa civilnim društvom, kao i da uvede djelotvorne mehanizme nadzora i odgovornosti ka svim nivoima u kontekstu sistema ugradnje ravnopravnosti spolova, uključujući sankcije za neispunjavanje obaveza.**



## **Stereotipi**

19. Komitet stalno ponavlja svoju zabrinutost zbog otpornosti patrijarhalnih stavova i duboko ukorijenjenih stereotipa o ulogama i odgovornostima žena i muškaraca u porodici i društvu u cjelini (CEDAW, C/BIH/CO/3, tačka 23). Komitet zapaža da ovakvi rodni stereotipi čine značajnu kočnicu za sprovođenje Konvencije, jer su u korijenu uzroka (1) nepovoljnog položaja žena u Zemlji članici u političkom i javnom životu, naročito na položajima odlučivanja i među izabranim predstavnicima vlasti, kao i na tržištu rada (2) rasprostranjenosti porodičnog i seksualnog nasilja u Zemlji članici i (3) rodne segregacije koja se odražava u izborima obrazovanja žena i djevojčica. Dodatno, Komitet izražava žaljenje zbog ozbiljnog oklijevanja u otklanjanju preostalih rodni stereotipa iz školskih udžbenika.
20. **Komitet zahtijeva da Zemlja članica:**
- (a) **Ukloni, kao pitanje prioriteta, rodne stereotipe iz obrazovnih udžbenika i nastavnih sadržaja;**
  - (b) **Širi principe nediskriminacije i ravnopravnosti spolova kroz obrazovni sistem, i formalni i neformalni, sa ciljem povećanja pozitivnog i nestereotipnog prikazivanja žena, ugradnjom ljudskih prava i ravnopravnosti spolova u obuke i obrazovne materijale i obezbjeđenjem obuka o pravima žena za nastavno osoblje;**
  - (c) **Razvije opsežnu sveobuhvatnu strategiju kroz sve sektore, sa proaktivnim i održivim mjerama, koje ciljaju na žene i muškarce, djevojčice i dječake, da se prevaziđu stereotipni stavovi i ulogama i odgovornostima žena i muškaraca u porodici i društvu, naročito u oblastima gdje su žene u najnepovoljnijem položaju, kao što su javni i politički život i zapošljavanje; i**
  - (d) **Pojača saradnju sa civilnim društvom i ženskim organizacijama, političkim strankama, zaposlenima u obrazovanju, privatnim sektorom i medijima, i da širi informacije o pravima žena široj javnosti i određenim grupama, kao što su donosioci odluka, poslodavci, omladina i ugrožene grupe žena.**

## Nasilje nad ženama

21. Iako pozdravlja povećane napore Zemlje članice u suzbijanju nasilja u porodici, Komitet stalno izražava svoju ozbiljnu zabrinutost zbog visoke rasprostranjenosti nasilja u porodici i pomanjkanja mehanizama za praćenje i odgovornost u pogledu sprovođenja postojećih strategija, i na nivou države i na nivou entiteta; nedovoljnog prikupljanja podataka radi procjene fenomena nasilja u porodici; i nedovoljne podrške uslugama koje zavise od nevladinih organizacija i inostranog finansiranja. Komitet nadalje izražava zabrinutost zbog nedosljedne primjene zakona koji regulišu nasilje u porodici na sudovima u oba entiteta, što podriva povjerenje žena u pravosudni sistem uprkos sveobuhvatnom zakonskom okviru koji je na snazi; kao i zbog nedovoljnog prijavljivanja nasilja u porodici, ograničenog broja izrečenih zaštitnih mjera i blage kaznene politike, uključujući ogroman procenat uslovnih osuda. Dodatno, Komitet izražava žaljenje zbog nedostatka informacija koje se odnose na Brčko distrikt i nedovoljnih informacija o drugim oblicima nasilja nad ženama u Zemlji članici.
22. **Komitet preporučuje da Zemlja članica:**
- (a) **Uspostavi djelotvorne institucionalne mehanizme za koordinaciju, praćenje i ocjenu efikasnosti uticaja razvijenih strategija i preduzetih mjera sa ciljem da osigura dosljednu primjenu zakona na svim nivoima;**
  - (b) **Ohrabri žene da prijave slučajeve nasilja u porodici destigmatizacijom žrtava i podizanjem svijesti o zločinačkoj prirodi ovakvih djela i pojača svoje napore da osigura da svi prijavljeni slučajevi porodičnog i seksualnog nasilja nad ženama i djevojčicama budu efikasno istraženi i da počinioci budu procesuirani i osuđeni srazmjerno težini djela;**
  - (c) **Prikuplja statističke podatke o nasilju u porodici, uključujući femicid, razvrstane po spolu, dobi i vezi između žrtve i počinioca, i da preduzme istraživanje o obimu svih oblika nasilja nad ženama i njihovim korijenima i uzrocima;**
  - (d) **Osigura obaveznu obuku za sudije, advokate i policijske službenike o jedinstvenoj primjeni postojećeg pravnog okvira, uključujući definiciju nasilja u porodici i o rodnim stereotipima; i**
  - (e) **Osigurati odgovarajuću podršku, zaštitu i rehabilitaciju ženama žrtvama svih oblika nasilja, uključujući jačanje kapaciteta postojećih skloništa i proširenje saradnje i finansiranje nevladinih organizacija koje obezbjeđuju sklonište i rehabilitaciju žrtvama.**

### **Trgovina ljudskim bićima i iskorištavanje prostitucije**

23. Iako zapaža novi zakonski okvir na nivou države, Komitet i dalje izražava zabrinutost zbog malog broja procesuiranja, neopravdanih kašnjenja u postupcima i blagosti osuda, uprkos rastućem trendu interne i međunarodne trgovine ljudima u Zemlji članici. Naročito izražava zabrinutost što krivični zakoni entiteta i Brčko distrikta nisu usklađeni sa Krivičnim zakonom BiH i stoga ne dopuštaju adekvatno procesuiranje na nivou entiteta i distrikta sa odgovarajućim kaznama o osudama djela trgovine ljudima, naročito interne trgovine. Nadalje, iako zapaža usvajanje propisa za zaštitu žrtava i svjedoka i razvoj nove Strategije za borbu protiv trgovine ljudskim bićima, Komitet izražava zabrinutost zbog pomanjkanja djelotvornih procedura identifikacije žrtava, naročito kada se radi o ženama i djevojčicama iz romskih zajednica i interno raseljenim ženama koje su sve više pogođene, te što obezbjeđenje odgovarajućih usluga žrtvama trgovine ljudima, kao što su skloništa, većinom vode nevladine organizacije koje se oslanjaju na vanjsko finansiranje.
24. **Komitet preporučuje da Zemlja članica:**
- (a) **Izmijeni krivične zakone oba entiteta i Brčko distrikta radi usklađivanja sa odgovarajućim odredbama Krivičnog zakona Bosne i Hercegovine, kako bi se osiguralo da se djela trgovine ljudima adekvatno procesuiraju;**
  - (b) **Osigura djelotvornu primjenu novog zakonskog okvira i blagovremeno procesuiranje i kažnjavanje trgovaca ljudima, kao i reviziju kaznene politike u slučajevima trgovine ljudima;**
  - (c) **Osigura obaveznu i rodno osjetljivu obuku za sudije, tužioce, policijske službenike i druge službenike za provedbu zakona o primjeni zakonskih odredbi, uključujući propise o zaštiti žrtava trgovine ljudima;**
  - (d) **Ojača mehanizme koji imaju za cilj ranu identifikaciju i upućivanje žrtava trgovine ljudima, sa posebnim osvrtom na Romkinje i interno raseljene žene, kao i preventivne mjere kao što je podizanje svijesti o rizicima trgovine ljudskim bićima za ugrožene grupe žena; i**
  - (e) **Osigura odgovarajuće finansiranje za aktivnosti protiv trgovine ljudima koje preduzimaju nevladine organizacije.**
25. Komitet izražava zabrinutost zbog činjenice da je Zemlja članica i dalje zemlja porijekla, odredišta i tranzita za trgovinu ljudskim bićima, posebno ženama i djevojčicama u svrhu seksualne eksploatacije. Komitet je takođe zabrinut zbog toga što se prostitucija kažnjava kao prekršaj, zbog nedostatka istraživanja i podataka o rasprostranjenosti

iskorištavanja prostitucije u Zemlji članici i pomanjkanja politika i programa usmjerenih na ovaj fenomen.

**26. Komitet poziva Zemlju članicu da:**

- (a) **Izmijeni Krivični zakon kako bi osigurala da žene žrtve prostitucije ne budu više kriminalizovane, osigurala istragu, procesuiranje i kažnjavanje onih koji iskorištavaju prostituciju i preduzme mjere da spriječi potražnju za prostitucijom;**
- (b) **Slijedi sveobuhvatni pristup u rješavanju eksploatacije prostitucije, uključujući razvoj strategija kojima će podržati i obezbijediti rehabilitaciju za žene koje žele da napuste prostituciju, i da obezbijedi u narednom periodičnom izvještaju iscrpne informacije i podatke o rasprostranjenosti iskorištavanja prostitucije.**

**Učešće u javnom i političkom životu**

27. Komitet sa zadovoljstvom zapaža da član 20. Zakona o ravnopravnosti spolova zahtijeva da Zemlja članica osigura 40% učešća žena u političkom životu, da Izborni zakon obezbjeđuje obaveznu kvotu od 40% za kandidatkinje na listama političkih stranaka, da je Zakon o finansiranju političkih partija izmijenjen tako da podstiče političke stranke da promovišu kandidatkinje za parlamentarne izbore i da je povećano učešće žena u pravosuđu i državnoj upravi. Međutim, Komitet sa zabrinutošću zapaža stagnirajuće nisku zastupljenost žena u parlamentima i pozicijama u izvršnoj vlasti na nivou države, entiteta, distrikta, kantona i gradova/opština, naročito na nivou odlučivanja. Komitet nadalje izražava zabrinutost da se kandidatkinjama ne daje dovoljna vidljivost u medijima i od strane političkih stranaka tokom predizbornih kampanja i da su žene često odsutne u procesima donošenja važnih odluka, kao što su pregovori o ustavnim reformama koji su u toku.

**28. Komitet preporučuje da Zemlja članica:**

- (a) **Razvije djelotvorne mehanizme za primjenu kvota kako bi povećala političku zastupljenost žena, stavljanjem žena na pozicije koje imaju izgleda za pobjedu i uspostavljanjem mjerila sa konkretnim vremenskim rasporedom i sankcijama za neispunjavanje obaveza;**
- (b) **Uvede procedure da osigura djelotvornu primjenu člana 20. Zakona o ravnopravnosti spolova na nivou države, entiteta, distrikta i gradova/**

opština radi promocije, između ostalog, učešća Romkinja i seoskih žena kao izabраних predstavnika vlasti i imenovanih tijela; te da promovіше žene na rukovodećim položajima u izvršnoj vlasti i u javnoj upravi, kroz upotrebu privremenih posebnih mjera tamo gdje je to prikladno;

- (c) Poveća svoje napore kako bi osigurala obuke i izgradnju kapaciteta žena da uđu u organe vlasti i pojača kampanje podizanja svijesti o važnosti punog i ravnopravnog učešća žena u političkom i javnom životu, uključujući aktivnosti koje ciljaju na vođe političkih stranaka;
- (d) Nastavi sa inicijativama prema političkim strankama da imenuju jednak broj žena i muškarca kao kandidate i da usklade svoje statute sa Zakonom o ravnopravnosti polova; i
- (e) Ohrabri medije da osiguraju da kandidatkinje i kandidati dobiju ravnopravnu vidljivost, naročito tokom predizbornih kampanja, uključujući punu primjenu relevantnih odredbi Zakona o javnom RTV-servisu koje se odnose na ravnopravno pojavljivanje i predstavljanje i muškaraca i žena u programskom sadržaju i programskim politikama.

### **Državljanstvo**

29. Komitet izražava zabrinutost zbog pomanjkanja djelotvorne primjene univerzalne registracije rođenja u Zemlji članici, naročito među romskim ženama i djevojčicama, što ih stavlja u rizik apatridije i sprečava njihov pristup osnovnim uslugama. Komitet sa zabrinutošću zapaža da pomanjkanje informacija, kao i administrativne i finansijske prepreke, mogu spriječiti Romkinje da registruju rođenja i steknu rodne listove.

30. Komitet poziva Zemlju članicu da:

- (a) Osigura da su sva djeca rođena na teritoriji Zemlje članice, posebno romska djeca, registrovana po rođenju, kao način za sprečavanje apatridije i da osigura njihov pristup obrazovanju, socijalnim uslugama, zdravstvenoj zaštiti i građanskim pravima, te da razvije mjere za identifikaciju neregistrovane djece i osigura da oni dobiju lične dokumente; i
- (b) Ojača kampanje podizanja svijesti javnosti kako bi osigurala da Romkinje budu svjesne važnosti registracije rođenja i proceduralnih zahtjeva za sticanje rodniх listova, i da osigura njihov pristup uslugama i procedurama za registraciju.

## Obrazovanje

31. Iako pohvaljuje Zemlju članicu za visok stepen obrazovanja žena i djevojčica, Komitet i dalje izražava zabrinutost zbog uporne segregacije u oblastima studija poslije srednjeg obrazovanja, gdje su žene koncentrisane u oblastima u kojima tradicionalno dominiraju, a podzastupljene su u tehničko-stručnom obrazovanju. Komitet je takođe zabrinut zbog postojećeg sistema monoetničkih škola, koji diskriminiše djevojčice na osnovu njihove etničke pripadnosti i negativno utiče na njihove mogućnosti za obrazovanje. Komitet nadalje izražava zabrinutost zbog niske stope upisa i visoke stope napuštanja romskih djevojčica na nivou osnovnih škola.
32. **Komitet preporučuje da Zemlja članica:**
- (a) **Dalje podstiče mlade žene da biraju netradicionalne oblasti studija i zanimanja i sprovodi programe savjetovanja dječaka i djevojčica o izboru zanimanja;**
  - (b) **Sprovede preporuke Ministarstva obrazovanja Federacije BiH, u saradnji sa ministrima obrazovanja u Federaciji, sa ciljem ukidanja sistema monoetničkih škola; i**
  - (c) **Promoviše pristup romskih djevojčica obrazovanju i njihovo zadržavanje na svim nivoima obrazovanja, podizanjem svijesti o važnosti obrazovanja kao ljudskog prava i kao osnove za osnaživanje žena, i ojača sprovođenje politike ponovnog upisa koja će omogućiti romskim djevojčicama koje su napustile školu da se vrate u školu.**

## Zapošljavanje

33. Komitet zapaža da je Zemlja članica preduzela različite mjere da podrži učešće žena na tržištu rada kao dio Strategije zapošljavanja Bosne i Hercegovine (2010-2014) i odgovarajućih entitetskih strategija za zapošljavanje; da Gender akcioni plan Bosne i Hercegovine za period 2013-2017 daje prioritet ekonomskom učešću žena razvijanjem mjera koje će olakšati pomirenje privatnog i profesionalnog života; i da je donesen okvirni zakon radi ujednačavanja i usklađivanja socijalnog sektora u Zemlji članici, uključujući zaštitu materinstva. Međutim, Komitet je i dalje zabrinut zbog:

- (a) Izrazito niskog učešća žena na tržištu rada, uprkos njihovom visokom stepenu obrazovanja, što se odražava u nesrazmjerno visokoj stopi nezaposlenosti žena;
- (b) Koncentracije žena u sektorima kao što su zdravstvena njega, obrazovanje, poljoprivreda, u neformalnom sektoru, u „sivoj ekonomiji“ i sa ugovorima o radu na određeno vrijeme; i isključenosti sa formalnog tržišta rada ugroženih grupa žena, kao što su interno raseljene žene, seoske žene i Romkinje;
- (c) Pomanjkanja institucionalnog okvira za sprovođenje zabrane diskriminacije na osnovu spola i seksualnog uznemiravanja na radu i pomanjkanja mjera kojima bi se omogućilo prijavljivanje ovakvih djela i informisanje žena o njihovim pravima;
- (d) Pomanjkanja ustanova za brigu o djeci, što čini prepreku za puno upražnjavanje prava žena na rad; i
- (e) Postojećih dvanaest različitih režima sa različitim propisima o zaštiti materinstva koji zavise od prebivališta žene što negativno utiče na njihovu mogućnost učešća u radnoj snazi i učvršćuje neravnu podjelu porodičnih odgovornosti između žena i muškaraca.

34. **Komitet zahtijeva da Zemlja članica:**

- (a) **Usvoji privremene posebne mjere u skladu sa članom 4, stav 1. Konvencije i Opšte preporuke Komiteta br. 25, sa ciljem postizanja de facto jednakih mogućnosti za žene i muškarce na tržištu rada, uključujući ugrožene grupe žena, i uspostavi posebne programe obuka i savjetovanja za različite grupe nezaposlenih žena, uključujući promovisanje preduzetništva žena;**
- (b) **Preduzme djelotvorne mjere da integriše ugrožene grupe žena i žene koje rade u „sivoj ekonomiji“ na formalno tržište rada;**
- (c) **Pažljivo prati radne uslove žena u neformalnom sektoru i onih koje su zaposlene sa ugovorima na određeno vrijeme, jačanjem inspekcija rada, i osigura njihov pristup socijalnim uslugama i socijalnom osiguranju, te razmotri ratifikaciju Konvencije br. 189 (2011) Međunarodne organizacije rada koja se odnosi na pristojan rad za radnike u domaćinstvu;**
- (d) **Usvoji djelotvorne mjere, uključujući privremene posebne mjere, radi ukidanja segregacije u zanimanjima, i horizontalne i vertikalne, zasnovane na stereotipima u vezi sa spolom;**
- (e) **Razvije povjerljiv i bezbjedan sistem za podnošenje žalbi u vezi sa diskriminacijom na osnovu spola i seksualnim uznemiravanjem na**

radnom mjestu, i osigura da žrtve imaju djelotvoran pristup ovim sredstvima za traženje pravde;

- (f) Proširi dostupnost i pristupačnost ustanova za brigu o djeci kako bi ženama pomogla da koriste svoje pravo na rad i povećala pristup žena tržištu rada;
- (g) Osigura da primjena okvirnog zakona koji reguliše socijalni sektor dovede do usklađivanja zaštite trudnica i majki u Zemlji članici radi garantovanja plaćenog porodiljskog odsustva za sve žene; i
- (h) Sprovede inicijative podizanja svijesti i edukacije i za žene i za muškarce o podjeli domaćih i porodičnih odgovornosti između žena i muškarac i osigura podsticaj za aktivno učešće muškaraca u tim obavezama, npr. uvođenjem posebnog očinskog odsustva koje se ne može prenijeti.

### Zdravlje

35. Komitet je zabrinut zbog odsustva ujednačenih zakona i politika u oblasti zdravlja što dovodi do neravnopravnog pristupa zdravstvenim uslugama i pokrivenosti zdravstvenim osiguranjem koje zavisi od prebivališta žena i finansijskim mogućnostima distrikta i/ili kantona, što nesrazmjerno pogađa romske žene i djevojčice. Komitet je nadalje zabrinut zbog niske stope upotrebe savremenih kontraceptivnih sredstava u Zemlji članici, što dovodi do velikog broja maloljetničkih trudnoća. Iako zapaža primjenu Politike zdravlja mladih (2008-2012) u Republici Srpskoj i Strategije iz 2010. za unapređenje seksualnog i reproduktivnog zdravlja i prava u Federaciji, Komitet je zabrinut zbog nedostatka informacija o preduzetim mjerama i postignutim rezultatima.
36. Komitet preporučuje da Zemlja članica:
- (a) Pojača napore za usklađivanje sistema zdravstvene zaštite i ugradnje rodne perspektive u sve programe i reforme zdravstvenog sektora, kako bi osigurala da žene, uključujući ugrožene grupe žena, imaju ravnopravan pristup zdravstvenim uslugama i odgovarajuću pokrivenost zdravstvenim osiguranjem u cijeloj Zemlji članici;
  - (b) Podiže svijest i povećava djelotvoran pristup povoljnim savremenim kontraceptivnim metodama, uključujući u seoskim područjima, tako da žene i muškarci mogu donositi informisan izbor o broju i razmaku između djece;
  - (c) Uvede obrazovanje prilagođeno dobi o seksualnom i reproduktivnom



**zdravlju i pravima u školski plan i program, uključujući pitanja rodnih odnosa i odgovornog seksualnog ponašanja sa ciljem sprečavanja ranih trudnoća i prenosa seksualno prenosivih bolesti, uključujući HIV; i**

- (d) Preduzme sistematičnu procjenu rodno uticaja tekućih strategija i politika i uključi ove informacije u sljedeći periodični izvještaj.**

### **Ugrožene grupe žena**

37. Komitet izražava zabrinutost zbog situacije različitih ugroženih grupa žena, uključujući Romkinje, interno raseljene žene, od kojih mnoge i dalje žive u kolektivnim smještajima, takozvane manjinske povratnice, seoske žene, starije žene i žene sa onesposobljenjem, koje su podložnije siromaštvu i u riziku su od ukrštenih oblika diskriminacije u vezi sa obrazovanjem, zdravstvenom njegom, zapošljavanjem i javnim i političkim učesćem. Komitet izražava žaljenje zbog nedovoljnih informacija koje je Zemlja članica obezbijedila u vezi s tim i ograničenim informacijama o privremenim posebnim mjerama.
38. **Komitet poziva Zemlju članicu da preduzme djelotvorne mjere za ukidanje diskriminacije Romkinja, interno raseljenih žena i povratnica, seoskih žena, starijih žena i žena sa onesposobljenjem, naročito u oblasti obrazovanja, zdravlja, zapošljavanja i političkog i javnog života, razvijanjem ciljanih strategija, uključujući privremene posebne mjere za povećanje ravnopravnosti u ovim oblastima. Komitet takođe preporučuje da Zemlja članica poveća svoju saradnju sa organizacijama civilnog društva u vezi s ovim i traži da uključi detaljne informacije o položaju ugroženih grupa žena u svoj sljedeći periodični izvještaj.**

### **Brak i porodični odnosi**

39. Komitet je zabrinut zbog rasprostranjenosti prakse ranih brakova u romskim zajednicama i zbog manjka stalnog, sistematičnog i konkretnog djelovanja Zemlje članice da riješi pitanje ove štetne prakse, uprkos zakonskoj zabrani ovih djela.
40. **Komitet preporučuje da Zemlja članica razvije sveobuhvatne mjere za suzbijanje prakse ranih brakova i da podigne svijest u romskim zajednicama o zakonskoj zabrani brakova djece, kao i o njihovim negativnim efektima na zdravlje i završetak obrazovanja djevojčica, naročito uspostavljanjem saradnje sa liderima u**

**ovim zajednicama.**

### **Prikupljanje i analiza podataka**

41. **Komitet zapaža da je Zakon o popisu stanovništva, domaćinstava i stanova u Bosni i Hercegovini usvojen 3. februara 2012. i u skladu s tim, novi popis će se izvršiti 2013. godine. Međutim, što je priznala i delegacija, Komitet žali zbog toga što je nedovoljno statističkih podataka razvrstanih po spolu bilo obezbijedeno u mnogim oblastima pokrivenim Konvencijom, što je kreiralo jaz i nedosljednosti u preduzetim zakonodavnim reformama, kao i u razvijenim politikama i programima i pogrešno usmjerilo sredstva koja su na raspolaganju. Komitet zapaža da su ovi podaci neophodni za ispravnu procjenu položaja žena i za informisanu i ciljanu izradu politika u vezi sa svim oblastima koje pokriva Konvencija.**
42. **Komitet zahtijeva da Zemlja članica unaprijedi prikupljanje i analizu statističkih podataka, razvrstanih po spolu i po urbanim i ruralnim područjima, u svim oblastima koje pokriva Konvencija, kako se zahtijeva članom 22. Zakona o ravnopravnosti spolova, uključujući uvažavanje ugroženih grupa žena, kako bi se ocijenio napredak u ostvarenju de fakto ravnopravnosti, uticaj preduzetih mjera i postignutih rezultata. Komitet takođe poziva Zemlju članicu da osigura da se sva relevantna tijela strogo pridržavaju člana 22. i traži da ovi podaci budu uključeni u naredni periodični izvještaj.**

### **Pekinška deklaracija i platforma za djelovanje**

43. **Komitet poziva Zemlju članicu da koristi Pekinšku deklaraciju i platformu za djelovanje, u svojim naporima da sprovede odredbe Konvencije.**

### **Širenje informacija**

44. **Komitet podsjeća Zemlju članicu na obavezu da sistematično i stalno sprovodi odredbe Konvencije o ukidanju svih oblika diskriminacije žena. On zahtijeva od Zemlje članice da prioritarnu pažnju posveti sprovođenju sadašnjih Zaključnih zapažanja i preporuka od sada pa do podnošenja novog periodičnog izvještaja. Komitet stoga traži blagovremeno informisanje o zaključnim zapažanjima, na službenim jezicima Zemlje članice, svih relevantnih institucija na svim nivoima**

(državni, regionalni, lokalni), naročito vlada, ministarstava, Parlamentarne skupštine i pravosuđa, kako bi se osigurala njihova puna primjena. Komitet podstiče Zemlju članicu da saraduje sa svim zainteresovanim akterima, kao što su udruženja poslodavaca, sindikati, organizacije za ljudska prava i ženske organizacije, univerziteti i istraživačke ustanove, mediji itd. Nadalje preporučuje da se Zaključna razmatranja prenesu u odgovarajućem obliku na nivou lokalnih zajednica, da bi se osigurala njihova primjena. Dodatno, Komitet traži da Zemlja članica nastavi da informiše sve aktere o CEDAW Konvenciji, Opcionom protokolu i sudskoj praksi i o opštim preporukama Komiteta.

#### **Praćenje zaključnih razmatranja**

45. Komitet traži da Zemlja članica osigura, u roku od dvije godine, pisanu informaciju o preduzetim mjerama za sprovođenje preporuka sadržanim u stavovima 10 (a) do (d) i 34 (a) do (h) iznad.

#### **Priprema narednog izvještaja**

46. Komitet poziva Zemlju članicu da podnese svoj šesti periodični izvještaj u julu 2017.
47. Komitet traži da Zemlja članica slijedi „Usklađene smjernice o izvještavanju po međunarodnim sporazumima o ljudskim pravima, uključujući smjernice o zajedničkom osnovnom dokumentu i specifičnim dokumentima po sporazumima“ (HRI/MC/2006/3 i Corr.1)

-----

CIP - Каталогизација у публикацији  
Народна и универзитетска библиотека  
Републике Српске, Бања Лука

316.662-055.2(035)  
341.231.14-055.2(035)

ПРИРУЧНИК за праћење

Priručnik za praćenje primjene Konvencije o eliminaciji  
svih oblika diskriminacije nad ženama / [priredile Dragana  
Dardić, Svjetlana Marković]. - Banja Luka : Helsinški parlament  
građana, 2015 (Banja Luka : Grafid). - 62, 18 str. ; 21 cm

Tiraž 500. - Str. 1-18: Prilog: Zaključni komentari i preporuke  
CEDAW Komiteta. - Napomene i bibliografske reference uz tekst.

ISBN 978-99938-28-23-5  
COBISS.RS-ID 5037848